Эхэ һайхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-һээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1994 МАЙ 27
Зунай эхин шарагшан мягой һарын 17
ПЯТНИЦА
Гарагай 6
№ 99 (18941)
Газетын сэн захилай 10 түх.
Хэлсээтэ сэн

РЕСПУБЛИКЫМНАЙ *ажалай үдэр*

ЭНИИСЭЕЭ ТАРИБАШЬЕ...

...аймагай ажахынууд, эблэлнүүд мүнөө жилдэ һайн шанартай, тарилгын шанарта хүргэгдэһэн үрэһэ хүргэнгэ хэрэглэбэ. Эдэнэр бүхэли үбэлдөө шахуу шэниисэ, обёосоо сэбэрлэжэ, иимэ амжалта түйлаба бшуу.

Энэ аймагай худөө ажахын таряашадай эблэлнүүд үрэһэ хүргэнгэ ондоо тээгүүр «Дружба», «Родина» колхозууд, таряашадай ажахынуудай «Заря» нэгэдэл эртынгээ ороһото үргамалнуудые һуулгажа дүүргээ.

Дээрэ дурсагдаһан ажахынууд, эблэлнүүд мүнөө жилдэ һайн шанартай, тарилгын шанарта хүргэгдэһэн үрэһэ хүргэнгэ хэрэглэбэ. Эдэнэр бүхэли үбэлдөө шахуу шэниисэ, обёосоо сэбэрлэжэ, иимэ амжалта түйлаба бшуу.

Энэ аймагай худөө ажахын таряашадай эблэлнүүд үрэһэ хүргэнгэ ондоо тээгүүр Ехэ-Нугын нэгэдэл даб дээрэ эхилэнхэй.

Аймаг дотор олон жилэй ногооной үрэһэн дуталдажа, эдэнэрэй ажалыень хойшонь татана. Нуга сабшалангуудай, олон жилдэ хэрэглэхэ һайжаруулагдаһан бэлшээрин ногоон һүүлэй жилнүүдтэ ехэл муудажа байнхай. Гансал «Дружба» колхоз доннигой үрэһөөр гүйсэд хангагданхай юм. Тиимэ-һээ энэ талаар тодорхой ажал ябуулагдаха болоно.

А. ФАРФУТДИНОВ.

ФЕРМЕРЭЙ БУУСАДА

...Эдэрмэг нютагай ...шан» гэжэ фермерэ хүрэхэ хэрэг ...Үндэхи малшад ...Баяр Баянович, ...ажал хэрэгжүүлэгдэхэй. ...хөөрэлдэбэ. Тэрэ ...гэжэ ойлгохоор.

— Баяр Баянович, һаа-han һүеэ худалдана гүт? — гэжэ асуубаб.

— Энэмнай ехэл хүндэ асуудал болоод байна. Тоһоной заводто тушаагаа болоболнай, гаргашыемнай харюулхагүй. Тиимэһээ һаанан һүеэ даб дээрэ өөһэд хоорондоо хубаажа абанабди. Мүнөө тоһо түлишын үнэ сэн диилдэшэгүй болоо гэжэ мэдэнэбди. Шалтагаануудолон даа.

— Тоһо түлишэ тухай үгэ гараһан хадань, трактор машинаартнай һонирхоодхие,— гэжэ фермертэй хөөрэлдөөгөө үргэлжлүүлбэб.

— Зай, түмэр түдэгээсэ тоолоод үгэһүүлби даа. Техникэ яһала бии. Нэгэ ДТ-75, МТЗ-80, МТЗ-50, үшөө нэгэ «сороковко», ашаанай нэгэ машинатайбди. Баһа «Москвич» түхэлэй машина бии. Иимэл даа.

— Гүрэндэ үритэй гүт?

— Миллионһоо дээшэ бии ёһотой гээд һанагшаб. Намар тээшэ малаа үүсэлхэдээ, үриеэ түлэхэ һанаан биил даа. Үнихэнэй мүнгэгүй байнабди. Тиигэбэшье саг жилэй ошоходо байдалнай һайн тээжшээ эрьелдэхэ гээд лэ этигэнэбди.

— Һайн даа. Тантай адли худөлмэреэ ябуулһан малшад ямаршье сагые дабажа гараха гэжэ һананаб. Зай, тандаа бухы һайниие хүсөөд, малтнай гарзагүйгөөр тунга ногоондоо гараг лэ даа.

Д. ДОРЖОГУТАБАЙ.

САМОЛЁТ ҮГТЭБЭ

Бүхэдэлхэйн монгол угсаата арадуудай үхибүүдэй «Ехэ наадан» гэһэн һайндэр июнин 1-һээ 12 хүртэтэр Улаан-Баатар хотодо үнгэргэгдэхэнь.

Бидэ энэ һайндэртэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаха ёһотойбди. Юуб гэхэдэ, үхибүүдые өөгшөөн хайрлаха, хүндэлхэ, эрилтэнүүдыень хангаха гээшэ арадаймнай гол ёһо заншал болоно гүб даа. «Үхибүүдые хүмүүжүүлгэ — гүрэнэй гол зорилго» гэжэ Чингис хаан хэлэдэг бэлэй. Тэрэнэй зохёоһон Агуучехэ Жасагай (Конституцинн) нэгэдэхи хуби соо баһал нигэжэ тэмдэглэгдэнхэй байгаа ха юм.

Манай республикын, хүршэ нютагуудай эмхинүүдэй хүтэлбэрилэгшэд энэ һайндэрые үнгэргэхэ хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадалсахань. Тодорхойлбол, Агын автономито округой «Минералинвест» гэһэн акционернэ компани (президентнь Б. М. Дашин) үхибүүдэй Шэтэнээ Улаан-Баатар ошоод ерэхыень АН-24 түхэлэй самолет үгэбэ.

Б. ГОМБОЕВ,
«Ехэ наадан» хэблэлэй түбэй секретарь.

...дра Ивановна Шаркова 1975 ондо Эрхүүгэй ...университедэй геологическа факультет дүүргээд, ...ын геологическа албанай аналитическэ түбтэ ...ар үдэлжэ захалһан намтартай. Тэрэ мүнөө ...аагшаар худөлнэ. Эндэ 20 дээдэ гарай мэргэжэлтэй ...дэг байна.

ДЭЭРЭ: таһагай начальник А. И. Шаркова.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Һунгалтые угтуулан

ХЭНИИНЬ ИЛАГША ААБ?

Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадта кандидадуудые дэбжүүлхэ харюусалгатай худөлмэри түлэг дунда ябана. Буряад Республикын Арадай Хуралай депутат болохо дуратайшуул олон. Илангаяа Буряадай арадай депутат ябаһан хүнүүд Арадай Хуралай депутат дахинаа болохо хүсэлэнтэй байһанаа мэдүүлнэ. Жэшээнь Северобайкальск хотын округһоо зургаан кандидат дэбжүүлэгдэбэ.

Тэдэнэй дунда Буряадай арадай депутат ябаһан «Северобайкальскторг» гэжэ акционернэ нэгэдэлэй генеральна директор **Т. М. Старкова**, Северобайкальск хотын захиргаанай һуралсалай таһагай генеральна директор **И. С. Антонов**, «Нижнеангарсктрансстрой» гэжэ барилгахабсаралгын акционернэ нэгэдэлэй инженер **М. И. Рагимов** гэгшэд Арадай Хуралай депутадта кандидадууд болоно, бүридхэлдэ абтаад, һунгагшадтайгаа уулзалгануудые үнгэргэжэ эхилбэ.

Тиихэдэ энэл Северобайкальск хотын округһоо Арадай Хуралай депутадта кандидадуудаар Северобайкальскын түмэр харгын начальник **Г. П. Баранчук**, барилга-хабсаралгын 581-дэхи акционернэ нэгэдэлэй худөлмэришэн **Ц.-Д. Д. Дашибалов**, түмэр харгын зайн галай дистанциин начальник **А. А. Хасанов**, Северобайкальск хотын захиргаанай гулваа **В. А. Бодров** гэгшэд бүридхэлдэ абтаад, һунгагшадтайгаа уулзана.

Северобайкальск хотоһоо Буряадай арадай депутадууд ябаһан Т. М. Старкова, И. С. Антонов, М. И. Рагимов гэгшэд ажалшадай байдал һуудалые һайжаруулха талаар ехэ юумэ хэхэбди гэжэ үгээ үгэһэн аад, дүрбэн жилэй туршада юушье хээгүй. Мүнөө эдэнэй Арадай Хуралай депутат болохо хүсэлэнтэй байһаниинь гайхалтай. Һунгагшадай урда гоёор үгэ хэлээд, миин ябахань зохид байгаа гээшэ гү даа?! Арад зониие үни удаан саг соо мэхэлжэ шадахагүй байһаниинь ойлгосотой юм ааб даа. Северобайкальск хотын һунгагшад арадай депутадта кандидадуудай хэниинь ямараар амилнаб, юу хэжэ шадахаб гэжэ һайн мэдэдэг болонхой. Эдэ долоон кандидадай хэниинь илажа, Арадай Хуралай депутат бологшо ааб?

С. АКИМОВ.

СПОРТ–КАНДИДАДАЙ АЖАБАЙДАЛДА

Республикын мэдээжэ спортсменүүд ба спортдо дуратайшуул ходошье бэшэ һаа, нэгэ хэды болоод лэ волейбол, баскетбол наадахаяа суглардаг гээшэ. Нигэжэ эдэнэр хамта амарна ха юм.

Һаяшаг Улаан-Удын 18-дахи дунда һургуулиин спортзал соо волейболоор нүхэд ёһоной мүрысөөн болобо. Республикын мэдээжэ спортсменүүд тэндэ хабаадаһан байна. Дэлхэйн чемпион Борис Будаевые эндэ нэрлэбэл таарамжатай гэжэ һанагдана.

Буряадай Президентын тушаалда дэбжүүлэгдэһэн Александр Иванов тэдээнтэй ана-мана мүрысөө. Дүшэн зургаа наһатайшье һаа, энэ хүн һайн һорилготой. Үглөө бүри ажалайнгаа урда тээ тэрэ кросс гүйдэг, бээ һоридог. Тиигээд лэ экономистын, хүтэлбэрилэгшын үдэр бүриин ажалые эхилнэ. Һунгалтын урда тээ, мүн саашадаашье бэеынгээ тамир тушаа һанаагаа табиха шухала. Үдэр бүри үглөөнһөө үдэшэ болотор тэдэниие һунгагшадтай уулзалгануудхулеэнэ.

Б. ЖИГМЫТОВ.

ХАМТАРАЛАЙ ТҮЛӨӨЛЭГШЭД НЭРЛЭГДЭБЭ

Республикын худалдаа наймаанай, мүн эд бараа үйлдэбэрилэгшэдэй коллективүүд «Нэгэдэлгэ» гэжэ хамтарал байгуулаад, Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадта кандидадуудые дэбжүүлхэ гэжэ шиидэһэн байна.

«Нэгэдэлгэ» гэжэ хамтаралай зүгһөө дэбжүүлэгдэһэн депутадта кандидадууд олон даа. Тэдэнэй тоодо Буркоопсоюзай правленин түрүүлэгшэ Леонид Александрович **Бляхер**, тэрэнэй орлогшо Дмитрий Константинович **Нетудыхатко**, эд хэрэглэгшэдэй эрхэнүүдые хамгаалха талаар бүлгэмэй түрүүлэгшэ Леонид Дмитриевич **Шевелев** «Бурятлесторг» гэжэ акционернэ бүлгэмэй директор Алексей Федорович **Атанов**, Буряад Республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо Владимир Константинович **Агалов**, Буряад Республикын Министрнүүдэй Соведэй комитедэй түрүүлэгшын орлогшо Юрий Алексеевич **Бабыкин**, «Бурятобувьторг» гэжэ акционернэ бүлгэмэй директор Владислав Борисович **Хамнуев**, республикын худалдаа наймаанай компаниин директор Валентина Цырендоржиевна **Дамбаин**, «Улаан-Удын кондитерска фабрика» гэжэ акционернэ бүлгэмэй директор Сергей Иванович **Пронин**, «Худалдаа наймаанай байшан» гэжэ акционернэ бүлгэмэй директор Татьяна Владимировна **Марканова**, федеральна почтын хэлхээ холбооной управленин начальник Дарья Цыреновна **Ринчинова**, «Бурятснаб» гэжэ акционернэ бүлгэмэй директор Алексей Максимович **Танганов** оролсоно. Дээрэ дурсагдаһан депутадта кандидадууд ажаһуудаг газартаа, мүн республикын бусад районуудтахи окружной һунгуулиин комиссинуудаар бүридхэлдэ абтаба.

С. ОЧИРОВ.

ТҮРҮҮШЫН ЗАСЕДАНИ

Буряад Республикын Президентые, Арадай Хуралай депутадуудые һунгаха талаар Яруунын һунгуулиин 9-дэхи округһоо окружной һунгуулиин комиссиин түрүүлэгшэ М. О. Орбодоевой хүтэлбэри доро комиссиин түрүүшын заседани майн тэнгээр болобо. Округной һунгуулиин комиссиин ябуулха ажал хэрэгүүд, тэрэнэй дүүргэхэ үүргэ тухай асуудалнуудаар аймагай хүтэлбэрилгын захиргаанай эмхидхэлэй таһагые даагша П. Г. Виноградов мэдээсэл хээ.

Мүн Яруунын һунгуулиин округһоо Арадай Хуралай депутадта кандидадуудые бүридхэлдэ абаха асуудал баһал харагдаба. Буряад Республикын хүдөө ажахын болон эдеэ хоолой министр Николай Намдыкович **Найдановай** Арадай Хуралай депутадта кандидадаар түрүүлэн дэбжүүлэгдэһэн тухай материал хаража үзэһэн байна юм.

Манай корр.

Дэлгүүрэй үнэ сэнгүүд

ТОГТУУРИГҮЙ БАЙҺААР

Эртэ урда сагһаа хойшо май һарые хухи хабарай һара гэлсэдэгынь зүйтэй ха. Хотын ногоон базаараар ябахадаа, энэ үгын үндэнэ баримтатай байныень ойлгожо абахаар. Энэ неделиин эхиндэ түбэй дэлгүүр дээрэ, үнэхөөрөөшье, мяхан болон мяханай зүйлнүүд эли бодо хоморжоһон байна. Һүнэй зүйлнүүд харагдабагүй. Зүгын тоһон хоёр газарта, загаһанай зүйлнүүд дүрбэн газарта худалдагдана. Горкоопторгын эүгһөө үхэрэй, гахайн мяхан, шанагдаһан өөхэтэй, өөхэгүй колбаса, ветчина гэхэ мэтэ мяханай продукци наймаанда табигдаагүй. Зүгөөр дэлгүүрэй газаашье, досоошье огородой эдеэн — ногоон үгэрсэ, капуста, улаан помидор, һонгино, ногоон мангир, редис, ой тайгада ургадаг халлар, алим жэмэсүүдһээ: яблока, апельсин, банаан, черешни, груша, тамхинай зүйлнүүд ехэл элбэгээр дурадхагдаа.

Худалдаа наймаанда табигдаһан эдэ зүйлнүүдэй сэн хайшааб гээд һонирхобол, Улаан-Удын мяханай комбинадай продукци — хониной тарган, һайн шанартай килограмм мяхан 3300 түхэриг тэ (тэрэнэй хойноһоо ута унжаһай оошор), үмсэһөө орогоо үхэрэй мяхан — 4000—5500, гахайн — 4800—6000. Загарайн бройлерно фабрикаһаа асарагдаһан тахяагай мяхан—3500, тахяагай үбсүүнэй мяхан—3500, тахяагай гуя—4200, шүлэнэй суглуулбари мяхан —2700 (баһал оошор), энэл фабрикын сонгоогдоһон тахяагай килограмм мяхан — 7000. Яруунын цехтэ үйлэдбэрилэгдэһэн «сходненско» сортын дутуушагаар сонгоогдоһон колбаса—7900, Улаан-Удын мяханай комбинадай «одесскэ» сортын колбаса — 8140, Хүлтэгэй мяханай комбинадай «польско» сортын баһал иимэрхүү колбаса — 7800, Эрхүүгэй мяханай комбинадай «кубанска» сортын колбаса—7800, Петровско-Заводой мяханай комбинадта үйлэдбэрилэгдэһэн «одесскэ» сортын колбаса—8600, амиды галуун —20000, загаһанай зүйлнүүдһээ: хүйтөөр сонгоогдоһон горбуша—6000—6500, багашагаар даб баһалагдаһан селёдко—4500, хүйтөөр сонгоогдоһон селёдко—5000, даб баһалагдаагүй сурхай — 2800, карп—2000, алгана—1000, зүгын тоһон—10000, тахяагай 10 үндэгэн — 1200, тэбхэ ногоон сай—6500, 36-дахи номерой 250 граммай хурьган сай—1200, хүнэг хартаабха—3000—3500, үрэһэнэй хүнэг хартаабха—2500, огородой эдеэнһээ: һонгино — 2300—2500, ногоон мангир—3500, монсогор капуста — 4000—5000 улаан помидор—6500, ногоон үгэрсэ—4000, редис—3000—3500, даб баһалагдаһан үгэрсэ—3500, сэбэрлэгдэһэн морхооб—2500, 6—7 монсогор чеснок—1000, адха халяар—1000, даб баһалагдаһан һархяаг (0,5 литр)—3000, жэмэсһээ: яблока—2000, черешни 12000 түхэриг тэ хүрэнхэй.

Эдэ, үдэрнүүдтэ хотын һургуулинуудта һүүлшын хонхын һайндэрэй боложо байгаа хада сэсэг худалдажа абаха дуратайшуул олоор харагдаба. Тиимэһээ энэ удэр наймаалагшад нэгэ розөё—2500, нэгэ гвоздикаяа 1500 түхэриг өөр дурадхана.

Дачануд болон огородууд дээрэ һуулгаха модо худалдаһан хүнүүд баһал олон. Үхэр нюдэнэй нэгэ һөөг—2000, вишниин залуу һөөг—2000, томонуудынь 4000—5000, малинын нэгэ һөөг—600, нэгэ һөөг зэдэгэнэ 500 түхэриг өөр худалдагдана.

Редакцинин социально-экономическа таһаг.

Нютагай нэгэдэлнүүдтэ

ТҮРЭЛ ДАЙДАМНИ ХҮГЖЭҺЭЙ

БАЙГША ОНОЙ март һарада Улаан-Удэдэ ажаһуудаг сэлэнгынхидэй нэгэдэлэй байгуулагдахада, тэрэнэй вице-президентээр Аркадий Доржиевич Мункуев һунгагдаа һэн. Энэл нэгэдэлэй зүгһөө тэрэ Сэлэн-Дүүмын һунгуулиин 36-дахи округһоо Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэжэ, бүридхэлдэ абтаа.

А. Д. Мункуев 1948 ондо Сэлэнгын аймагай Цайдам һуурингда түрөө юм. Галуута-Нуур (Тамча) станциин 92-дохи дунда һургуули дүүргээ. Химнын совхоздо, Галуута-Нуур станцида хабсаргагшаар, электромонтёроор анхан хүдэлжэ захалһан байна. Буряадай багшанарай институт дүүргэһэнэй һүүлээр багшаар, Улаан-Удын 18-дахи һургуулиин директорээр, Советскэ районой өрдэм һуралсалай таһагые даагшаар, республикын өрдэм һуралсалай министрэй орлогшоор хүдэлөө. Хоёр удаа райсоведэй депутадаар һунгагдаа. Арадай гэгээрэлэй отличник, Буряад Республикын һургуулиин габьяата багша. Мүнөө үедэ «Бурятимпэкс» акционернэ бүлгэмдэ хизаарлагдаһан харюусалгатай «Үндэр» гэжэ хамтаралай директорээр хүдэлнэ.

— Аркадий Доржиевич, сэлэнгынхидэй нэгэдэлэй хүтэлбэрилэгшэдэй нэгэн байнат. Иимэ нэгэдэлнүүд мүнөө хэрэгтэй гээшэ гү?

— Хэрэгтэй бэд даа. Бэшэ һаань, би худөлмэридэны хабаадалсахашьегүй байгааб. Нютаг нютагаараа нигэжэ илгархадаа, буряад арадай нинтэ аша туһань хохидожо, нэгэдэлынь һуларха гэжэ зариман тоолоно. Энэтнай тиимэ бэшэ байха. Бүхы арадайнгаа аша туһые харанаб гэхэшэлэн, Сэлэнгэһээ гарбалтайгаа далдалха, нюуха бэшэ ха юмбиб. Тиимэһээ бүхы Буряад оронойнгоо болон түрэһэн нютагайнгаа талые адли тэгшээр хаража һураха уялгатайбди. Тиихэдээ нэгэдэлдэмнай гансашье буряадууд бэшэ, нютагай ородшье зон ородог гээшэ. Тиигээдшье сэлэнгынхид нэгэн уг гарбалтай бэшэ, харин эндэ-тэндэһээ ишэ ерээд, хэдэн зуугаад жэл соо эбтэйгээр ажаһуудаг. Нэгэдэлэйнгээ хамтын суглаанда суглархадаа, хэд сэлэнгынхид Улаан-Удэдэ ажаһуудаг юмбибди гэжэ хараха, мэдэхэ болохомнайшье эрхим ха юм.

— Нэгэдэлэйнгээ дүүргэхэ зорилгонууд соо ямарыень тон шухала гэжэ һананабта?

— Устав соомнай «Байгалай оршондохи нютагта энэхэ тайбан байдал, харилсаа холбоо тогтоохо хэрэгтэ туһа хүргэхэ» гэжэ бэшээтэй. Ямаршье арадта амгалан тайбан байдалһаа улүү юун байба гээшэб? Гэхэ зуура баһа нютагаа мартажа болохогүй. Манай аймагай ажабайдалда һуури байраяа олоогүй асуудалнууд тон олон гэжэ би үнихэнэй бодожо ябадагби. Жэшээнь, Гусиноозёрск хото, Сэлэн-Дүүмэ мэтые абаад харахада, Сэлэнгымнай аймаг промышленна горитой хүсэтэй шэнги. Теэд нютагай зон энээнһээ ямар ашаг олзотой гээшэб? Балайшье үгыл даа, бүриншье хохидохоёо һанадаг. Мантан ГРЭС бодхоохоёо хизаар булан бүхэнһөө ерэһэн харнин зоншье, бүри урда тээнь эндэ һуурижаһан нүүрһэшэдшье нютаг дайдымнай нүлөө, заншалда ороогүй, саг зуураар ерэгшэдэй мэдэрэлтэй байһан зандаа. Сэлэнгэ гээшэмнай Буряад ороной гол нютагуудай нэгэн. Гэбэшье аймагай хүтэлбэридэ нютагай зон хойгошогуур һууринуудые эзэлдэг. Архидалга, гэмтэ ябадалнууд дэлгэрнэ. Толи һайхан уһатай түрэл Галуута нуурни, эрьедэнь элдэб үйлэдбэри, сэрэгшэдэй түхеэрэлгэнүүдые «тариһанай» эсэстэ, ядаруу байдалда орожо үбшэлэнхэй. Харинн зон эдэ мэтые тооногүй. Тиимэһээ түрэл нютагайнгаа зүб тээшээ хүгжэхэ хэрэгтэнь ямаршьеб аргаар туһалалсаха зорилготойгоор би сэлэнгынхидэй нэгэдэлдэ оролсоод, энэ мүнөө тэрэнэй дэмжэлгээр Арадай Хуралда һунгагдахын түлөө тэмсэлдэ оролсобо гээшэб.

Н. ДАБАЕВ.

ЕВРОПЫН АБАРГА БҮХЭШҮҮЛ

Мүнөө дэлгүүрэй харилсаанай хүшэр бэрхэшээлтэй сагта мүнгэ тангын дуталдажа байгаашье һаань, Буряад ороной спортсменүүд арга хургаяа ологло, али бүхы зүйлнүүдээр ехэ ехэ мүрысөөнүүдтэ хабаадахадаа, амжалта, илалта туйлажа байһаниинь һайшаалтай.

Шэхэ хатуу хүнүүдэй дунда греко-римскэ болон дүрэ буляалдалгын барилдаагаар Европын түрүү һуури эзэлхын түлөө нэгэдэхи мүрысөөн һаяхан Чебоксара хотодо болобо. Долоон ороной, тусхайлбал, Азербайджанай, Беларусиин, Болгариин, Россин, Турциин, Украинын ба Финляндиин 100 гаран барилдаашад хабаадаһан байгаа.

Мүрысөөнэй дүнгүүдээр Россин суглуулагдамал команда илажа, Европын чемпионууд болобо. Болгариин, Турциин түлөөлэгшэд шангай һууринуудые эзэлээ.

Хубиин тоосоогоор наймаа эрхилэгшэ, спортын мастер Евгений Вялов грекоримскэ барилдаагаар 90 килограммай шэгнүүртэн соо-hоо онсо шалгаржа, Европын чемпион болобо. Уран дархашуулай ба гарай бэлэгүүдэй фабрикын худөлмэришэн, уласхоорондын классай спортын мастер Егор Аюшеев гурбадахи һуури эзэлбэ.

Дүрэ буляалдалгын барилдаагаар хүбүүднай амжалтатай байба. Эрэмдэг үхибүүдэй интернат-һургуулиин тренер, уласхоорондын классай спортын мастер Абида Ринчинов эгээл хүнгэн шэгнүүртэ элтан медаляар шагнагдаа. Улаан-Удын локомотив-вагон заводой вагоной кузовай цехэй худөлмэришэн, спортын габьяата мастер Андрей Захряпин 90 килограммай шэгнүүртэ илажа, Европын чемпионой нэрэ солодо хүртэбэ. Егор Аюшеев, Евгений Вялов, шэдэй заводой худөлмэришэн Рахмон Суяркулов гэгшэд өөһэд өөһэдынгөө шэгнүүрнүүдтэ хоёрдохи һуури эзэлжэ, мүнгэн медальнуудаар шагнагдаба.

Ж. БАТОМУНКОЕВ.

УНШАГТЫ: ТАНИЛСАГТЫ:

2-дохи нюурта. Хабарай тарилга-94. Д. Дондоков: «Бүхы юумые мүнгэн лэ шиндэхэ». В. Галсанов: «Һоёд угсаатанай ажахыда». Үндэр ургаса — үдэр бүриин оролдолгоһоо. Б. Батоев: «Шэлэмэл сортын үрэһэ тариха». «Худал мүнгэн бии болобо» — мэдээсэл.

3-дахи нюурта. А. Жамбалоной 70 наһанай ойдо. Б. Жанчинов: «Налуухан дабаанай айлшан хабар». Шүлэгүүдэйнь дэбтэрһээ. Б-Д. Очиров: «Үнэнэй мүр» — үргэлжэлэл.

4-дахи нюурта. Үндэһэн ёһо заншалаа ургэе. Б-М. Жигжитов: «Эльгэн түрэл тоонтомнай». Элдэб һонинуудай суглуулбари.

Хабарай тарилга—94

БҮХЫ ЮУМЫЕ МҮНГЭН ЛЭ ШИИДХЭХЭ

(ХҮДӨӨ АЖАХЫН АСУУДАЛААР ҮНГЭРГЭГДЭЂЭН РЕСПУБЛИКЫН СЕЛЕКТОРНЭ СУГЛААНЬАА)

Хабарай тарилгын ябаса тухай, ургасын хойнохоо харуулха, хорхой шумуултай саг соогоо тэмсэхэ. Үбһэ хуряалгада, тэжээл бэлэдхэлгэдэ хабаадуулагдадаг техникэ хаһа саггань заһабарилха, газарай үрэжэл һайжаруулха габшагай хоёр һарын туршада нуга сабшалангаа, бэлшээриеэ һайнаар уһалха, хонидой нооһо хайшалха харюусалгатай хаһада эмхи гуримтайгаар бэлдэхэ, гүрэн түрэһөө урьһаламжаар үгтэһэн мүнгэ зөөрние зүбөөр таргашалха тухай асуудалнууд энэ үдэрэй селекторнэ суглаан дээрэ хэлсэгдэхээр табигдаба.

Энэ суглаае Буряад Республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо А. М. Шевченко хүтэлбэрилжэ, оролто үгэ хэлэхэдээ, майн эхиндэ үнгэргэгдэһэн селекторнэ суглаанһаа хойшо хабарай тарилга үнгэргэхэ талаар ажал хэрэгнынь бага зэргэ һайжараа гээд тэмдэглэбэ. Нёдондоной хидо орходоо, мүнөө жэлдэ тарилгын урда тээхи хүдэлмэри саг соогоо эрхилэгдээ, мүнөөдэрэй байдалаар 217 мянган гектар дээрэ тарилга хэгдээ, 30 мянган гектар талмайда тэжээлдэ оруулагдаха ороһон тарилга үнгэргэгдөө, хартаабха, огородой эдеэн багаар таригдаа. Тусхайлбал, мүнөө жэлдэ таригдаха бүхы хартаабхын 48 процентнь, огородой эдеэнэй 12 процентнь таригдаһан байха юм. Хорхой шумуултай хайшан гээд тэмсэхэ түшаа тэрэ тогтожо хэлэхдээ, энэ хэрэгтэ гүрэн түрэһөө мүнгэн зөөри үгтэхэ болоо гэбэ.

Удаань хүдөө ажахын министр Н. Н. Найданов мэдээсэл хэхэдээ, баһал эдэ шухала асуудалнуудта тодорхойгоор тогтобо. Республикын ажахынууд майн 23-най байдалаар таригдаха бүхы талмайнгаа тэн хахадтань тарилга хээ. Захааминай, Тарбагатайн, Прибайкалиин, Хэжэнгын районуудта хабарай тарилгын эршэ хүсэндөө яһала оронхой. Эдэ районуудай ажахынуудтай тон адли эрхэ байдалтай олохон колхоз, совхозууд, эблэлнүүд, нэгэдэлнүүд элдэбын шалтгаанууд урдаа барижа, тарилгаяа хойшолуулна. Шэнинсэ тариха болзор үни хада үнгэрөө. Тиимэһээ Корсаковын, «Восточные Саяны» колхозууд, Загарайн районой «Дружба» эблэл, Мухар-Шэбэрэй районой Барай нэгэдэл баян ургаса ургуулха «үнэтэ» сагаа алдаа гэжэ нүхэр Найданов онсолон зааба.

Таряашадай урда ешмээн, обёос гэхэ мэтые тариха айхабтар ехэ хэмжээнэй худэлмэри хүлеэнэ. Тиимэһээ тарилгынгаа хаһые харааһаа алдажа огто болохогүй. Эдэ ургамалнуудай үрэһөөр республика жэл бүхэндэ өөнэдыгөө хангажа шаданагүй. Энэ талаар обёос, ешмээнээ паар дээрэ заатагүй тарижа, баян ургасын үндэһэ һуури табихаар саг тулажа ерээ.

Энэ жэлэй ургасын үндэһэ табижа байгаа хадаа ерэхэ жэлэй ургасада һаналаа табиха ёһотойбди. Паар хахалха хаһа баһал үнгэрбэ. Хэрбээ Зэдын районой ажахынуудай паар ехээр хахалаад байгаа һаань, Бэшүүрэй, Ивалгын, Баргажанай районууд энэ ажалаа мүртэй эрхилжэ шадабагүй. Саашань тэрэ олон тоото шалтгаануудые дурдаба. Тоһо түлишын, техникын, мүнгэ зөөриин дуталдаһан дээрэһээ нимэ байдал тохёолдожошье болоо. Эртүүр хахалагдаһан паар дээрэ таригдаһан ургамал баян ургаса хододоо үгэдэг шуу.

Хартаабха, овощ тариха хүдэлмэри ехэл бирагүйгөөр эрхилэгдэнэ. Байгша ондо 3751 гектар дээрэ хартаабха таригдаха ёһотой һаа, мүнөө миил 1788 гектарта һуулгагдаа. 1219 гектарай 114-дэнь огородой эдеэн таригдаа. Эндэ эмхидхэлэй ажал дуталдана гэжэ министр онсолон хэлэбэ.

Габшагай хоёр һарын түрүүшын хахад үнгэрбэ. Энэ хугасаа соо юун хэгдээб? Бүхыдөө 55 мянган гектар сабшалан нэгэ дахин уһалагдаа. Энэнь даабариин ороһдоол 54 процент болоно. 30 процент бэлшээри ундалуулагдаа. Республика соо бии байһан 250 бүлүүр станциин 24-ниинь, уһалуурийн 7 түхеэрэлгэ даб дээрэ худэлгэгдэнэ. Тэжээл бэдэржэ, эндэтэндэ түгэншэлжэ ябадагаа олохон ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд мүнөө мартаал ха. Газараа ундалуулха талаар дары хэмжээнүүдые абахаар саг хүрэжэ ерээ.

Хүдөө ажахын ургамалнуудта хоро хүргэдэг сибириин кобылка гэжэ хорхой шумуулай бии болоожо захалһандань, нүхэр Найданов һанаагаа зобожо байһанаа мэдүүлбэ. Бэшүүрэй, Яруунын, Мухар-Шэбэрэй, Сэлэнгын, Түнхэнэй болон бусад районуудта хорото шумуулнууд олоор тарахаар хүлеэгдэнэ. Тиимэһээ тэрээнтэй тэмсэхэ хэмжээн абтаха ёһотой болоно. Ажахынуудта мүнөө 45 тонно хорото бодосууд бии. Тэрээнһээ гадна, Саянтын баазада 7 тонно хлорофос байна. Ажахы бүхэн тусхай машинатай хадаа эдэ шуултай тэмсэхэ ажалаа эрхилхэгэр болоо.

Хоннидой нооһо хайшалха хаһа удахагүй орохонь. Мүнөө жэлдэ бүхыдөө 800 мянган хонин, хурьган хайшалагдахаар түсэблэгдэнэ. Тиимэһээ энэ хаһаяа эмхитэйгээр үнгэргэхын тула пунктнуудаа заһабарилха, дутуу байһан түхеэрэлгэнүүдээ олоожо, табиха шухалада тоологдоно. Агроснабай баазада даб дээрэ запас хэрэгсэлнүүд яһала бии.

Үбһэ сабшаха, ургаса хуряаха хаһа баһал ойртожо байнхай. Тэжээл бэлэдхэдэг, ургаса хуряадаг техникэеэ заһабарилха звенонуудые байгуулха, сенажай, силосэй нүхэнүүдые бэлдэхэ, түхеэрхэ талаар тодорхой ажал ябуулхаар болоо гэжэ тэрэ түгэсхэлдөө мэдүүлээ.

Элидхэлэй һүүлээр Мухар-Шэбэрэй районой захиргааная гулваа С. В. Иванов тоособо.

— Манай ажахынууд мүнөө 23 мянган гектар талмай дээрэ тарилга хэгдээ. Энэмнай бүхы таригдаха талмайн 60 процентнь болоно. Байгша ондо хартаабхынгаа талмай бага болгожо, бидэ 200 гектарта хартаабха һуулгахаар түсэблэнэбди. 24 мянган гектар паар хахалагдаа. Зүгөөр манай ажалда мүнгэн зөөри дуталдажа, ехэ һаад ушаруулна. Мүнгэнэй түлэгдөөгүй дээрэһээ тоһо түлишэ абажа шадахаяа болибобди. Мүнөөдэр городһоо бензовозууд хооһоор бусажа ерэбэ. «Бурятнефтепродукт» бүлгэмдэ манай район аяар 301 миллион түхэригэй үри шэридэ оронхой. Тэрээнһээ гадна, электрын элшэ хүсэ хэрэглэһэнэйнгээ түлөө 5 миллион түхэриг баһал үридэ хэриг мүнгэн хэрэгтэй. 105 гектарта таригдаха хартаабхынгаа 30 процентьень һуулгабабди. Бидэ оройдоол 17 гектарта капуста, мангир, үгэрсэ гэхэ мэтые тарихабди. Бороогой ороогүй ушарһаа Булаг ай, Ленинэй нэрэмжэтэ, «Мир» колхозуудта хорото шумуулнууд бии боложо эхилэнхэй. Тэдээнтэй тэмсэхэ хорото бодосуд манда үгы, худалдажа абаха мүнгэншье байхагүй,—гэбэ.

Хорин районой хүдөө ажахын управленинн начальник Б. Ц. Дашиев хабарай тарилга үнгэргэхэ, газарай үрэжэл һайжаруулха, нуга сабшалан бэлшээри ундалуулха асуудалнуудта тогтожо, дутуу дунданууда, шиидхэгдээгүй, хэрэглэгдээгүй арга нөөсөнүүдээ хэлэжэ үгөө.

Районуудай тоосоһоной һүүлээр Буряадай гидрометобсерваториин таһагай начальник Ц. Р. Жалсанова, «Бурятнефтепродукт» акционернэ бүлгэмэй генеральна директор В. Ф. Кузнецов, Буряадай Агроснабай генеральна директор В. Л. Гарматаров гэгшэд хабаадажа, үгэ хэлэһэн байна.

Селекторнэ суглаанай түгэсхэлдэ А. М. Шевченко хүдөө ажахын байдалаар тобшолол хэхэдээ, Буряад Республикын ажабайдалда мүнөө үедэ тон хэрэгтэй 9 Хуулиин июнь һарын эхээр баталагдан абтахаяа байһан тухай, саашань финансын асуудалда тогтоходоо. гүрэн түрэһөө үгтэһэн урьһаламжын бусаалгые 2000 он болотор хойшолуулха дурадхалай Россин правительствада шиидхэгдэжэ байһан тухай хэлэбэ.

Д. ДОНДОКОВ.

ҺОЁД УГСААТАНАЙ АЖАХЫДА

Хүйтэн, тиимэһээл хүндэ хүшэр үбэл ходоржо, хорон шэмэрүүн һалхи шуургаар, нойтон бамбагар саһаар бордоһолон шабажархидаг, заримдаа дахин үбэлнай тэхэрибэ гээшэ гү гэжэ һанахаар олон аашата хабарай үдэрнүүд һубарилдаһаар. Үнэхөөрөө, лагбишэн (ородоороо—благовешание (апрелиин 7) яһала болохотой, игаабари дулаан үдэр байгаа һэмнай. Урданай жама ёһоор, байра байдалаар энэ үдэр дулаан байбал, саашадаа агаарай байдал иимэрхүү байха ёһотой гэжэ хэлсэдэгынь һүүлэй үедэ хүсэлдэхөө болинхой. Хабарай һалхин зосоогуур гэдэгтэл эгээл иимэ үдэрнүүд үбэлдөө тураһан адуу малые «шулажа» хаядаг.

Май һарын гарантажа байхада, урданай сагаар, энэ хирэдэ ногоон ургаһан, хонид, хурьгад садаһан, адуу морид, үхэр мал ногоо шэмхэжэ, сагаан эдеэнэй элбэгжэжэ, биллтаржа байһые гэршэлһэн үбгэд, хүгшэдэй хөөрөөнүүд яһала шагнагдаһан гээшэ ааб даа. Теэд саг сагаараа, сахилза хүхөөрөө. Үе сагтай хамта байгаалишье хубилжа, тад ондоо болоһон мэтэ.

Илангаяа, манай Аха нютагта үбэлнай үни удаан үргэлжэлдэг, харин хабар һара, жэлээр тогтошоод. «аашалжа», «худхажал» байха. Зун гээшэ сахилгаанай зурагас гэһэндэл нэгэ удэр шэнги үнгэршэдэг.

Мүнөө «аашата» хабарай удэрнүүд. Эдэ удэрнүүдэй нэгэндэ «50 лет Октября» колхозой түрүүлэгшэ В. Ч. Путункеевтэй уулзабабди. Владимир Чимитович дүшөөд наһанайнгаа дүрөөдэ хүрэжэ ябаһан худөө ажахын мэргэжэлтэн. Сэхыень хэлэхэдэ, бидэнэр энэ колхозой малшад, ажалшад тухай багаар бэшэнэбди. Хөөрөөнэй эхиндэ Владимир Чимитович энээн тухай дурдаха хүсэлтэй байбашье, журамтай, жама ёһо мэдэхэ, ёһотой эрэ хүн хадаа аниргүй һууһьень ойлгоо һэм.

Мүнөө «50 лет Октября» колхоздо 1540 толгой бодо мал, 500 гаран адуу морид тоологдоно. Тиихэдэ энэ ажахыда 70 гаран хүн ажаллана. Бишыхан ажахы гээшэ ааб даа.

— Зай, Владимир Чимитович, үбэл үнгэрбэ. Хэр гарагдаба гээшэб?

— Үбэлнай мэдээжэ ааб даа. Яһала хашагдаабди даа. Үбһэ хулһаншье дуталдаа. Олон малнай, сэхынь хэлэхэдэ, хээрэ үбэлжэбэ гээшэ. Холын, Тнисэ голдо (Балагта) малшад Булад, Цыремпил Дондоковтон, Федор Сындеевич Сонопов, Валерий Аюшеев гэгшэд үбэлжэжэ гараа. Январиин янгинама хүйтэндэ хээрэ хонохо гээшэ ямархан бэ? Яһала аргатай, шадалтайл хүн «яһан гэрхэнээ барингүй» хонохо даа. Теэд эдэ нүхэд нэгэ үдэр, нэгэ һүни бэшэ, харин үбэлөө хээрэ үнгэргөө бшуу. Юу хэлэхэб, эршэ зориг байна даа, хүбүүдтэмнай. Эдэ ёһотойл малшад мүн.

— Үбэлжэлгын үедэ гарза хороло...

— Байгаа ааб даа. Илангаяа шоно арьяатад ехэ хохидол үзүүлнэ. Үгы, сэхынь хэлэхэдэ, гарзагүй гэжэ юун байхань һэм.

— Владимир Чимитович, үбһэ хулһан дуталдаа гэнэт. Ямар аргаар малаа тэжээлээр хангажа гараба гээшэбта?

— «Хүн аргатай, гүзээн булантай» гэдэг бэшэ гү? Аргань олдоод лэ байгдаа. Хүршэнэрнай хамһалсаа гэхэб. Түнхэнһөө 100 центнер үбһэ асарааби.

— Нэгэ центнер үбһэ хэды түхэригөөр абаа гээшэбта? Али андалдаа хэбэ гээшэ гүт?

— Мүнгөөр абаабди. 1 центнер үбһэн 30 мянган түхэриг тэ.

— Зай, иигээд лэ, Владимир Чимитович, үбэл үнгэрбэ. Хэр гарагдаба гээшэб?

— Хабарай ажал мүнгүй даа. Хабартаа бүхы 20 гектар шэнэ газар рилжэ, зелёнио таригдаа. Сорог үгсэхэдэ, Дайбаанрэ гэжэ газарта. С-130 лэй бульдозероор тарилжа дээрэ Ажалай Улаан орденто Юрий Петрович Ивачанинов ажаллана. Энэ хорёологдохо юм. Тиимэ Жэмгэр гэжэ 40 гектар баһал хорёологдохо юм. Хорёо барихын тула 200 гааг бэлэдхэгдээд, бүхы оруулагданхай. Энэ механизаторнууд В. Д. ров, З. Н. Будаев, С. А. ханов, Д. Н. Тапхаров нааһин ажаллана.

— Барилгын талаар хоздо юун хэгдэхэ б

— Нэгэ гэр барихы Энэмнай ветеринарай гр лэдэ үгтэхэ. Тиихэдэ О тохи мал үүсэлхэ пунктнуд байратай гэр барихыг модо бэлэдхэдэ, хорёо үгэхэбди.

— Колхоздо техник үлэнхэй гээшэб? Сэхы лэхэдэ, зарим колхозуд илангаяа «Улаан-Аха» техникээеэ үмсын болгожо хамтын хүдэлмэридэ хэ хэ машина, тракторуд ха...

— Манайда тиимэ Оньһон техниженмай хүрааа—колхоздоо байнаар.

Автопаркын лэ хүсөөр гэ олонобди. Жэшээхэдэ, һара соо манай механизаторнууд 25 миллион түхэриг олзо олоо. Теэд энэ олзо гээсэ 2 һара соо абаа нагүйбди.

— Үшөө олзо ороо ямар арга бии гээшэб?

— Колхоздо коммерческ магазин бии. Тэрэмнай 1 шын 2 һарада 4 миллион хэриг олзо үгөө.

— Танайда салин гээшэб?

— Һарадаа 40—50 мянган түхэриг малшад абадаг. Энэ най тон бага гээшэ. Теэд хаб.

— Владимир Чимитович саашадаа колхозой хүгшэ ямар янзатай байха? Та колхоздо үмсын, тарваг ажахы хэды айл эрхилэ шэб?

— Колхозой хүгшэ ямар байха? Колхозник хэнэй ажалһаа дуудаг Ажал гээшэ бүхы юумэ үндэһэ һуури мүн. Хүгшэ суглаан дээрэ хэлсэжэ, ар днэ подряда орохо. Тиим һаа, нэгэ зүйлтэй байха. Ажа мал, газар малшадта гагдаад, тиимэ, нимэ ажалжэ, тэды, эды продукци гү али тугал, унага абаха, гектар газарһаа абаха үбшье тухайлаад байхань хэ Эрилтэ, харюусалга эрэ шэлхэ ушартай.

2—3 жэлэй саадахи үбнэй болохоһоо үрид энэ днэ подряд яһала болохо эмхидхэдэ байганой ажалжа гэмнай даа. Мүнөө баһа шэнээр тэрэл ерэбэбди.

Таряашанай үмсын 5 ажахы манай колхозһоо гарба.

— Владимир Чимитович, һүүлшын асуудал. Танай колхозойхид һоёд угсаатан. Ямарнадой национальна хүдөөгө сэдмон зүблэл эмхидхэрэлдэ. Һоёдуудай аһанайнь ажахадаа оро (сагаа) үсхэбэ?

— Зүб даа. Ойлгоб, юм тухай асуухыетнай. Ахы һоёд угсаатанай олонхинь манай колхоздо.

— Оро (сагаа) үсхэбэ хэбди. Намар тээшэ Тофалар һаа 60 толгой оро (сагаа) асархамнай. Тэдэндэ Сорог эхиндэ байра түхсэрхимэ Иимэ малай эдидэг сагаа хүбхэ гээшэ эндэш одоо бэг даа.

Саашаа юун болоноб, харгадаа аабза.

— Зай, Владимир Чимитович, һайн бэлэйт.

Вл. ГАЛСАНОВ
хөөрэлдэбэ.

Үндэр ургаса—үдэр буриин оролдолгоһоо

ШЭЛЭМЭЛ СОРТЫН ҮРЭҺЭ ТАРИХА

Мүнөө үедэ ажахынуудта хабарай тарилга түлэг ябуулагдажа, ерэхэ намартаа абаха ургасын үндэһэ һуури табигдажа байна. Тиихэдээ ёһотой хольн хараатай таряашад гансашье энэ жэлэй ургасын түлөө һаналаа табина бэшэ, мүн саашадаа таряа, малай тэжээл элбэгээр ургуулжа абаха зорилгоёо хараада абажа, шанартай сортовой үрэһэн тухайгаа мүнөөһөө бодомжолно ааб даа.

Тиимэһээ эндэ миил үрэһэн тухай бэшэ, имагтал үндэр баян ургаса үгэдэг, ёһотойл шэлэгдэмэл, нютагжуулагдамал эрхим һайн сортын үрэһөөр тарилга хэхэ, дэлгэрүүлхэ тухай хэлэхэеэ һананалаб. Түрүү ажахынуудай дүй дүршэл, мүн эрдэмтэд, мэргэжэлтэдэй тобшолол дээрэһээшье харахада, нютагжаһан һайн сортын үрэһэн гээшэ юрын үрэһэндэ орходоо 40—50 процентээр дээшээ ургаса үгэдэг байна.

Үнгэрһэн жэлэйшье үрэ дүнгүудые хараад үзэел даа. Нёдондо гандуу уларилтай хабар-зунай тохёолдоошье һаань, Бэшүүрэй аймагай «Новосретенский» совхоздо Б. Н. Петровой хүтэлбэрилдэг тракторна бригадынхид гол түлэб шэнинсын «Бурятская-79» сортын һайн шанартай үрэһэ тариһнай ашаар гектар бүриһөө 23 центнер ургаса хуряагаа һэн. Энэл аймагай «Победа» колхозой В. А. Фалилеевэй даадаг бригада баһал нютагжуулагдаһан өөһэдын үрэһөөр тарилга хэжэ, гектарай 19 центнер таряа сохёо юм.

Зэдын аймагай Борьёогой совхозойхид нэн түрүүн үрэһэ хүрэнгэдөө онсо анхарал хандуулдаг, жэл бүхэндэ шэнэмэл һайн сортын, динамитдээ 1 классай үрэһэ таридаг гуримтай. Нёдондошье эндэхи таряан ажалай бригадануд (бригадирнуудынь Н. В. Черкасов, И. И. Шагапов) гектар бүриһөө 13—14 центнер ургаса абажа, хамта 100 гаран мянган центнер ороохо сохёо юм. Эдэнэртэй зэргэлжэ байһан «60 лет Октября», «Коммунизм» колхозууд, таряашадай Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ эблэл гектар бүриһөө миил 5—6 центнер ургаса абаа.

Эдэ жэшээнүүд юу харуулнаб гэхэдэ, газар таряалангаа зональна аргаар зүб мүрөөр эрхилдэг, үрэһэ хүрэнгэдэ онсо анхарал хандуулдаг ажахынууд лэ ямаршье уларилтай жэлдэ тогтуурилтай һайн ургаса абаха байна бшуу.

Урда жэлнүүдтэ нэгэ үе республика соо бүхы тарилгын 75—82 процентдэнь нютагжуулагдаһан сортын үрэһэн таригдадаг болоод байгаа. Тиихэдэ һайн ургаса үгэхэ аргатай шэнэ сортнууд жэл бүхэндэ бага багаар дэлгэрүүлэгдэдэг һэн. Харин һүүлэй 2—3 жэлдэ сортовой үрэһөөр тарилга хэхэ, илангаяа шэнэ сорт дэлгэрүүлхэ хэрэг гэдэргээ түригдэжэ, хойшоо гаража байһаниинь ехэл харамтай. Энээнэй шалтгаан үнөөхил мүнгэн сангай дутагдал, үнэ сэн лэ ааб даа.

Теэд һайн сортын эрхим шанартай үрэһэ ургуулха, бэлдэхээсэ болёо һаа, таняан ажалаа һалгааха туйлдань хүргэхэ бэшэ аалди? Диилэнхи олон ажахынуудай имагтал нютагжамал һайн сортын үрэһөөр тарилга хэдэг болоо һаань, республика соо доогуур абахада 90—100 мянган тонно таряа нэмэжэ абаха арга бии. Тэрэшэлэн малай тэжээлэй—сенаж, силос бүлгодохо ургамалнуудай ургасые баһал дээшэлүүлхын тула таануу һайн сортын үрэһэ тариха хэрэгтэйнь мэдээжэ.

Үнихэнһөө хойшо республика соомнай «Бурятская-34», һүүлшэг тээ «Бурятская-79», «Сэлэнгэ» сортын шэнинсэ горитой газарта таригдадаг болоһон гээшэ. Гэбэшье шэнинсын тарилгын үшөөл 20—25 процентнь сортовой бэшэ, диилэнхидээ ондоо тээһээ асарагдаһан үрэһэн таригдадаг байна. Энээн дээрэһээл олохон ажахынуудта таряанайнь ургаса ахир баһа ха юм.

Һүүлэй жэлнүүдтэ малай тэжээл болгодохоор элдэб таряан холигдожо таригдана. Гол түлэб обёос, ешмээние бусад ургамалтай (горох, рапс гэхэ мэтэ) холижо таряад, ороохыень эдеэшүүлэнгүй, ургасынь нүгөөбтор байхада хуряажа сенаж болгоходо, эрхим шанартай тэжээл болодог ааб даа. Үнэндөө, обёосой, ешмээнэй үрэһэн дутамаг гээд, зарим ажахынууд сенаж болгохёо шэнинсэ, хара ороохо таридаг. Теэд эдэ таряанда малай бэедэ шухала хэрэгтэй протеин, каротин һураггүй бага байдаг шуу.

Хэдэн жэлэй туршада республикын ажахынуудта обёосой «Догой» сорт дэлгэрүүлэгдэжэ, муу бэшэ ургасашье абтадаг болоо һэн. Энэ ороохо һайнтай, һолоомонь набша намаалиг, бараг эртэ эдеэшэдэг сорт юм. Тэрэ обёосой «Сельма», «Немчиновский-2», «Удыч Жулты» сортнуудһаа нэгэ бага дээшээшье ургаса үгэдэг. Энэ сортын обёосые саашадань үргэнөөр дэлгэрүүлжэ, малай тэжээлэй таряа, сенаж ехээр нөөсэлдэг болохо арга бии.

Мүнөө Буряадай худөө ажахын эрдэм-шэнжэлгын институдай эрдэмтэд, селекционернүүд ажахынуудтаа энэ талаар таряанай ямар сортнуудые бэлдэнэб, саашадаа энэ талаар юун хэгдэхэб гэжэ хэлэхэдэ, иимэ. Бүри энэ жэлдэ обёосой «Баргажан» гэжэ сорт ажахынуудта нютагжуулагдаха, дэлгэрүүлэгдэхээр таригдажа байна. Эршэмтэй технологиин бүхы заабари сахижа, үрэжэлтэй һайн хүрьһэтэй газарта таряад байгаа һаа, энэ сорт гектарай 60 хүрэтэр центнер ороохо үгэхэ аргатай юм. Һолоомонь унасагүй. Һүүлэй үедэ баһал обёосой «Саян» сорт бии болгодонхой. Энээнние Красноярска хизаарай селекционернүүд бии болгоо. Тус сорт түргэн эдеэшэдэг, һайншье ургаса үгэдэг.

Манай эндэхи олохон аймагуудта ешмээнэй «Витим» гэжэ тогтуурилтай һайн ургаса үгэдэг, гандуу уларилда тэсэмгэй, хатуу, головня үбшэндэ ехэ нэрбэгдэсэгүй сорт яһала дэлгэрэнхэй. Байгша ондо ешмээнэй үшөө нэгэ «Алтан Булаг» гэжэ өөһэдымнай бии болгоһон сортын үрэһэн таригдажа эхилбэ. Энэ баһал эртэ эдеэшэдэг, аминокислотатай белогоор элбэг ешмээн болоно. Гэбэшье «Витим» сортдо ороходоо ургасань доогуур байжа магад. «Алтан Булаг» сортын ешмээние хабар хожом дулааараад, намар эртэ хүйтэрдэг зононуудта тарихада таатай.

Малай гол тэжээл— эрхим шанартай үбһэн болодог олон жэлэй залаата ногооной, бобово ургамалнуудай үрэһэн тухай баһал хэдэн үгэ хэлэлтэй. Эндэ сабшалан, мүн бэлшээришье һайжаруулхын тула таатай һайн, үндэр баян ургаса үгэхөөр, нютагжаһан сортнуудай үрэһэн хэрэгтэйнь мэдээжэ.

Буряадай НИИСХ-ын селекционернүүд манай эндэхи нютагуудай газарай хүрьһэндэ, хатуу шэрүүн байгаалиин болон сагай уларилай эрхэ байдалда таануулжа, олон жэлэй ногооной хэдэн ондоо сортнуудые бии болгонхой. Жэшээнь, бүри энэ жэлдэ кострец безостый таримал ногооной «Бэлэг», хлагай «Хүтэл» гэжэ сортнуудай үрэһэн тараагдаха юм. «Бэлэг» сортын таримал ногоон гектарай 150 хүрэтэр центнер нойтон намаа набша үгэхэ аргатай. Тэрэ «Останинский» сортһоо гектарай арбаад центнерээр дээшээ ургаса үгэдэг. «Хүтэл» сортын хлагай үрэһэ тариһан газарһаа һайн уларилтай жэлдэ гектарай 55 хүрэтэр центнер үбһэ абажа болохоор.

Гадна ерэхэ жэлдэ дэлгэрүүлэгдэхээр сибириин волоснец ногооной «Безостый» сортын үрэһэн бэлдэгдэнэ. Энэ сортын ногоон урда жэлнүүдтэ таригдажа байһан «Гуран» сортын ногооноһоо дээшээ ургаса үгэдэг, үрэһэниинь хадхуургүй юм. Тэрэнние сеялкээр таряад, ургасыень комбайнаар хуряахада болоно. Үбһэ, ногооень малайшье эдихэдэ шэмэтэй һайн гэжэ тоологдоно.

Энээнтэй хамта станцидамнай мүнөө үедэ хүсы үбһэнэй «Туяана» сорт туршагдажа байнхай. Тэрэ ган гасуурта тэсэмгэй, үбэлэй хүйтэндэ ундэнэниинь хүлдэдэггүй, гектарай 80 хүрэтэр үбһэ үгэхэ аргатай сорт юм.

Эдэ бүгэдэ тушаа үшөө юу нэмэжэ хэлэхэб гэхэдэ, саашадаа республикын ажахынуудта таряанай, тэжээлэйшье ургамалнуудай нютагжуулагдаһан таануу сортын эрхим шанартай үрэһэ бэлдэдэг, таридаг болоогүй сагта найдамтай һайн ургаса абадаг болохонь бэрхэтэй. Олонхи ушарта һайн сортовой үрэһэнһөө шухала юумэн үгы ха юм. Гэхэтэй хамта гансашье үнгэрһэн жэлдэ бэшэ, мүн энэ жэлдэшье ажахынуудта шэнинсын, обёосой, ешмээнэй сортовой үрэһэн үшөөл бага таригдана. Ингэжэл ехэхэн ургаса алдагдана бшуу.

Саашадаа сортовой үрэһөөр тарилга хэдэг, ажахы бүхэндэ адагынь 2—3 ондоо сортын таряанай гү, али тэжээлэй ургамалнуудай үрэһэтэй байгаад, тэрэнээ жэл жэлэй сагай уларилда тааруулан һэлгүүлжэ таридаг болоол һаа, ороохон, малай тэжээлшье элбэгээр абтахал даа.

Б. БАТОЕВ,
БурНИИСХ-ын селекцийн талаар лабораторние даагша, худөө ажахын эрдэмэй кандидат.

ХУДАЛ МҮНГЭН БИИ БОЛОО

Буряадай Национальна банк 1993 оной 10000 түхэригэй Россин банкын мүнгэндэл худал мүнгэн бии болоо гээд республикын зондо, коммерческэ ба нөөсэлгын банкнуудта, худалдаа наймаанай предприятиинуудта ба эмхинүүдтэ мэдээсэнэ.

Худал мүнгэнэй гол илгаань юун бэ гэхэдэ, мүнгэнэй саарһан дээрэ бии байгаа улаан ба шара-улаан утаһанууд ультрафиолетовэ эл. шэ доро ягаанаар ба шараар гэрэлтэдэг байна. Үнэн мүнгэнһөө эдэ утаһанууд ямар илгаатайб гэхэдэ, сэб сэхэнүүд байха юм. Гадуур годирхой хүхэ утаһанууд эндэтэндэ харагдаха. Сагаан будагаар зурагдаһан гү, али даража гарганһан уһанай тэмдэгүудые һажаажа, худал мүнгэнэй саарһан дээрэ бүтээнхэй.

6—10 дахин ехэ болгодог шэлээр харахада, худал мүнгэн дээрэхи зурагууд тон жэжэ точкануудаар бүтээгдэнхэй.

Уһанда норгоходо, шэрэнь бүрүүлтэжэ магадгүй.

Үнэн мүнгэнэй жэжэ зурагууд ба текст үгы байха юм. Хэрэглэгдэхээ болиһон 1992 оной түхэлэй 10.000 түхэригэй үнэн мүнгые мүн лэ ондоо болгожо, эрьесэдэ оруулаа.

Тэдэ худал мүнгэнүүд ямар илгаатайб гэхэдэ, мүнгэн дээрэхи сеткын үнгэ ба худал мүнгэнэйхи хара гү, али боро үнгэтэй юм.

Худал мүнгэнэй нюур талын сагаан саарһан дээрэ «ЦБР» гэһэн үзэгүүд үгы гү, али дээрэһээнь зуранхай.

Худал мүнгэн дээрэ 1992 он гэжэ бэшэгдэнхэй гү, али һүүлшынь тоо үгы болгогдонхой, заримдаа «3» тоо зурагданхай байна. Худал мүнгэнэй утань 144 миллиметр гэхэ гү, али 1993 оной мүнгэнһөө богони.

Сасуулжа харахада, ойлгохоор ондоошье илгаанууд бии юм.

Һүүлэй үедэ 1993 оной түхэлэй 50.000 түхэригэй худал мүнгэн мүн лэ эрьесэдэ оруулагданхай гэжэ тэмдэглэгдэнэ. Тэдэнэй илгаа ямар бэ гэхэдэ, саарһанай хэмжээн ба зурагуудынь үнэн мүнгэнэйхинһөө нэгэ хэды бага юм. Зурагуудайнь шанар муу. Худал мүнгэн дээрэхи жэжэ текст уншахын аргагүй байха.

ТВЕРСКЭ ОБЛАСТЬ. «Торжокско вагон бүтээлгын завод» гэжэ акционернэ бүлгэмдэ сэрэгэй захил тон багаар хэгдэдэг болоһон ушарһаа, эндэхид хүн зонойажаһуудалай хэрэглэмжын эд бараа бүтээдэг болобо. Тус нэгэдэлэй хүдэлмэришэд гол үйлэдбэриһөө гадуур зөөлэн мебель, кухнии болон дачануудай гарнитурнуудые бүтээжэ худалдаа наймаанда олоор табина.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: техник Татьяна Бревнова шэнэ түхэлэй мебель харуулжа байна.

ИТАР—ТАСС-ай фотохроника.

СААШАНХИ ЗОРИЛГОНУУДАА ШИИДХЭХЭ

МОСКВА. Байгша оной июниин эхээр Вьетнамай премьер-министр Во Ван Киета Москва ерэхэ гээд түсэблэгдэнхэй. Тиихэдэнь хоёр ороной хоорондохи экономическа ба политическэ харилсаанууудые гуримшуулха правительстванууд хоорондын шухала хэдэн хэлсээндэ гар табигдаха ёһотой.

Советскэ Союзай һандаран һалаһаниһаа хойшо Вьетнамай правительствын толгойлогшо түрүүшынхнеэ Москва ерэхэ болоно. Энэнь хоёр талын харилсаануудта шухала үүргэтэй байха гээд Россин Федерацийн Гадаадын хэрэгүүдэй министерствэдэ тоолоно.

Вьетнамай премьерэй Россин хүтэлбэрилэгшэдтэй хөөрэлдэхэ үедэ Азиин-Номгон Далайн региондо Москвагай тала баридаг Вьетнамтай харилсаа холбоогоо саашадань үргэдхэхэ асуудал зүбшэн хэлсэгдэхэ байна.

Эдэ хоёр орон «Азиин-Номгон Далайн региондо политическэ хэрэгүүдээ амжалтатайгаар ударидана» гэжэ тэмдэглэгдээ. Хоёр гүрэнэй хараа шугамууд олонхи асуудалнуудаар адлирхуу байна.

ҮГУРИМ ШУУЛХЫН ТУЛА

КИЕВ. Украиныи Верховно Соведэй делегацийн [illegible] Крымэй парламентын [illegible] боложо байгаа хөөрэлдөөнүүд дээрэ Крымэй хёмороого [illegible] далые гуримшуулха [illegible] табигдаха ёһотой. Энэнь [illegible] хай Украиныи президент Леонид Кравчук мэдээсэнэ.

«Крым хадаа Украинай автономито хуби гээшэ [illegible] дахяад баталха ёһотойб,—гэжэ Леонид Кравчук тэмдэглээ.—Бидэ Украиныи Конституцийн ёһоор ажаллаа ябуулхаяа һананабди. Хүн хэрэглэхэгүйн тула Крымэй засаг мүн лэ энэ Конституцийн ёһоор ажаллаха эрэлтэй».

А. Жамбалоной 70 нананай ойдо

ЛУУХАН ДАБААНАЙ АЙЛШАН ХАБАР

баа олоод лэ, үдэшэ оройһоо, эртэ үглөөндөө шүлэг зохёолнуудаа бэшэжэл ябаа. Тиин 1947 ондо «Эдир ленинецүүд» гэһэн поэдэй түрүүшын номхон гараа һэн.

Табяад онуудһаа поэт Арсалан Жамбаловой шүлэг, поэмэнүүдэй номууд үе-үе болоод лэ Улаан-Удэдэ, Шэтэдэ, Эрхүүдэ, Москвада буряад, ород хэлэнүүд дээрэ гаража захалаа һэн. Тиихэдэ «Лагерьта» гэжэ поэмэнь Монголой Арадай Республикада ном болгогдон хэблэгдээ юм. Зохёохы замайнгаа эхинһээ Арсалан Жамбаловичай хүдэлмэрнингөө хажуугаар, эдэбхи хэшээлэйнгээ ашаар шүлэг, рассказуудай дүн хамта хори шахуу ном бэшэжэ хэблүүлһэн, буряад уран зохёолойнгоо уутые арьбадхалсаһан гээшэ.

1950 онһоо ССР Союзай Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн болоһон Арсалан Жамбалович тэрэл үеэр Эрхүү хотодо намын дээдэ һургуули, удаань М. Горькийн нэрэмжэтэ Литературна институдай дэргэдэхи дээдэ курсануудые амжалтатайгаар дүүргэжэ бусаһан юм.

Арсалан Жамбалович Жамбалон Агадаа олон жилдэ ажаллажа байхадаа, нютаг зонойнгоо цинтын-хэрэгтэ урда мэтэ урид һанаатай һэн хойноо олоной этигэл хүндэдэ хүртэхөөрөөл хүртэһэн байха. Тиимэһээл тэрэ эб найрамдал хамгаалха Шэтын областной комитедэй, мүн Азй, Африкын ороронуудтай һаналаа нэгэдэлгын Совет комитедэй гэшүүнээр дэбжүүлэгдэһэн байдаг.

Округойнгоо болоод областиин, мүн бүхы Буряадайнгаа улад зоной болбосорол гэгээрэлэй хүргэлтэ дэбжэлтэдэ аша үрэтэй ажал хэрэг шударгыгаар ябуулалсаһанайнгаа түлөө Арсалан Жамбалон «Россин Федерацийн соёлой габьята хүдэлмэрилэгшэ» гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй, мүн засагай зургаануудай олон тоото Хүндэлэлэй грамотануудаар, үнэтэ бэлэгүүдээр олон удаа шагнагданхай.

Наһанайнгаа амаралтада гараадшье байхадаа, аха нухэрнай Ага нютагайнгаа ажалша түрүү хүнүүд туһай, түрэл хизаарайнгаа түүхын удхатай материалнуудые, үе саг тухайгаа мэдэсэл, очерк, зураглал, публицистикэ гэхэ мэтые олоор бэшэжэ, «Буряад үнэнэй» хуудаһанда элбэгээр толилуулжа байдагыень уншагшаднай һайн мэдэнэ.

Торгон тэрлигээ хэдэржэ,
Таламнай баһал толорбо,
Сэсэг—эүүдхэлээ дэлгэжэ,
Сэнгүү нютагым болгобо,
—гээд «Айлшан хабар» гэһэн эртынгээ нэгэ шүлэг соо поэт хангюурдаа бэлэйл.

Эдэ үдэрнүүдтэ, хүхэ ногоон хүсэндоо орожо байһан «Айлшан хабарай» түлэг соо, 70 наһанайнгаа дабаанда гаража ерэһэн аха нухэрэйнгөө Алхана уулынгаа арюун һэбшээндэ сэнгэн дуулажа, үлгы-тала нютаагаараа үедоо толоржо ябахыень хүсэнэбди!

Б. ЖАНЧИПОВ.
уран шүлэгшэ.

Тэрэ холын сагһаа хойшо Арсалан Жамбалонтой үеүе болоод лэ, Улаан-Удэ уран зохёолшодой суглаа хуралнуудта ерэхэдэнь, уулзажа, һонин һорьмойгоо хэлсэдэг болоо бэлэйбди.

Үдэр хоногоор үлхэлдэн, үе сагай ходорон ошохонь түргэн лэ гээшэ ха! Ахамад поэт Арсалан Жамбаломнай энээхэн хүхын дуунай хүлгөө һайхан үеые угтуулан, 70 наһанайнгаа дабаан дээрэ гаража ерэбэл даа... Тиигэбэ яабашье алим жэмэсээр надхаһан тэрэ холын арьбан хэшэгтэй август һарада үзэгдэһэн хэбэрээ — Арсалан Жамбалон үнөөхил шуумар хэлбэритэй, хонгёо хурса зугаатай зангаараа миниий ойндо үлэнхэй...

Арсалан Жамбалович Жамбалон Агын автономито округой Ага-Хангилай сомоной Хулинда гэжэ нютагта 1924 ондо түрэһэн намтартай. Һургуулида һуража ябахадаа, Жамьян Балданжабоной эмхидхэһэн «Орьёл өөдэ» гэжэ уран зохёолдо дуратайшуулай кружогой эдэбхитэй гэшүүн һэн тула һурагшадай гар бэшэлгын журнал шэмэглэн гаргадаг байгаа.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай үедэ, онсолон хэлэбэл, тэрэнэй түгэсхэхы 1945 онһоо эхилээд, Арсалан Жамбалон Забайкалиин сэрэгэй округой «Суворовско түрилтэ» газетын коррес. пондентээр, тэрэнэй редакциин хүдэлмэрилэгшөөр Алас-Дурна зүгтэ хэдэй жэлдэ алба хэһэн солотой.

«Арсалан Жамбалон гээшэмнай сэрэгэй һуралсал, хүмүүжэл ехэ журамтайгаар гараһан, корреспонденци, мэдээсэл гэхэ мэтые «Суворовско түрилтын» хуудаһануудта, шударгы үгэжэ байдаг, эдэбхи үүсхэлээр халима, хүнгэн, хурдан нүхэр юм һэн»,—гээд дурсагдагша газетын ахамад редакторай орлогшо, гварднин запасай майор Митэб Дугарович Дугаров дурсан хөөрэдэг бэлэй.

Арсалан Жамбалоной шүлэгүүд 1944 онһоо захалжа, нютагай «Агын үнэн», республикын «Буряад-Монголой үнэн» һонинуудта толилогдожо эхилһэн байгаа.

Поэт сэрэгэй албанһаа табигдажа бусаһаар «Буряад-Монголой үнэн», «Агын үнэн», «Забайкальский рабочий», «Ленинэй туг» гэхэ мэтын газетэнүүдтэ, удаань Агын тойрогой радио-дамжуулгын редакциин ахамад редактораар олон жэлнүүдтэ урагшатай һайнаар ажаллажа гараһан байдаг.

Забда сүлөөгүй журналистын ажалай хажуугаар Арсалан Жамбалович һамбаа олоод лэ, Агын автономито округой Ага-Хангилай сомоной Хулинда гэжэ нютагта 1924 ондо түрэһэн намтартай. Һургуулида һуража ябахадаа, Жамьян Балданжабоной эмхидхэһэн «Орьёл өөдэ» гэжэ уран зохёолдо дуратайшуулай кружогой эдэбхитэй гэшүүн һэн тула һурагшадай гар бэшэлгын журнал шэмэглэн гаргадаг байгаа.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай үедэ, онсолон хэлэбэл, тэрэнэй түгэсхэхы 1945 онһоо эхилээд, Арсалан Жамбалон Забайкалиин сэрэгэй округой «Суворовско түрилтэ» газетын коррес. пондентээр, тэрэнэй редакциин хүдэлмэрилэгшөөр Алас-Дурна зүгтэ хэдэй жэлдэ алба хэһэн солотой.

«Арсалан Жамбалон гээшэмнай сэрэгэй һуралсал, хүмүүжэл ехэ журамтайгаар гараһан, корреспонденци, мэдээсэл гэхэ мэтые «Суворовско түрилтын» хуудаһануудта, шударгы үгэжэ байдаг, эдэбхи үүсхэлээр халима, хүнгэн, хурдан нүхэр юм һэн»,—гээд дурсагдагша газетын ахамад редакторай орлогшо, гварднин запасай майор Митэб Дугарович Дугаров дурсан хөөрэдэг бэлэй.

Арсалан Жамбалоной шүлэгүүд 1944 онһоо захалжа, нютагай «Агын үнэн», республикын «Буряад-Монголой үнэн» һонинуудта толилогдожо эхилһэн байгаа.

Поэт сэрэгэй албанһаа табигдажа бусаһаар «Буряад-Монголой үнэн», «Агын үнэн», «Забайкальский рабочий», «Ленинэй туг» гэхэ мэтын газетэнүүдтэ, удаань Агын тойрогой радио-дамжуулгын редакциин ахамад редактораар олон жэлнүүдтэ урагшатай һайнаар ажаллажа гараһан байдаг.

Забда сүлөөгүй журналистын ажалай хажуугаар Арсалан Жамбалович Жамбалон Агадаа олон жэлдэ ажаллажа байхадаа, нютаг зонойнгоо цинтын-хэрэгтэ урда мэтэ урид һанаатай һэн хойноо олоной этигэл хүндэдэ хүртэхөөрөөл хүртэһэн байха. Тиимэһээл тэрэ эб найрамдал хамгаалха Шэтын областной комитедэй, мүн Азй, Африкын ороронуудтай һаналаа нэгэдэлгын Совет комитедэй гэшүүнээр дэбжүүлэгдэһэн байдаг.

Округойнгоо болоод областиин, мүн бүхы Буряадайнгаа улад зоной болбосорол гэгээрэлэй хүргэлтэ дэбжэлтэдэ аша үрэтэй ажал хэрэг шударгыгаар ябуулалсаһанайнгаа түлөө Арсалан Жамбалон «Россин Федерацийн соёлой габьята хүдэлмэрилэгшэ» гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй, мүн засагай зургаануудай олон тоото Хүндэлэлэй грамотануудаар, үнэтэ бэлэгүүдээр олон удаа шагнагданхай.

Наһанайнгаа амаралтада гараадшье байхадаа, аха нухэрнай Ага нютагайнгаа ажалша түрүү хүнүүд туһай, түрэл хизаарайнгаа түүхын удхатай материалнуудые, үе саг тухайгаа мэдэсэл, очерк, зураглал, публицистикэ гэхэ мэтые олоор бэшэжэ, «Буряад үнэнэй» хуудаһанда элбэгээр толилуулжа байдагыень уншагшаднай һайн мэдэнэ.

Торгон тэрлигээ хэдэржэ,
Таламнай баһал толорбо,
Сэсэг—эүүдхэлээ дэлгэжэ,
Сэнгүү нютагым болгобо,
—гээд «Айлшан хабар» гэһэн эртынгээ нэгэ шүлэг соо поэт хангюурдаа бэлэйл.

Эдэ үдэрнүүдтэ, хүхэ ногоон хүсэндоо орожо байһан «Айлшан хабарай» түлэг соо, 70 наһанайнгаа дабаанда гаража ерэһэн аха нухэрэйнгөө Алхана уулынгаа арюун һэбшээндэ сэнгэн дуулажа, үлгы-тала нютаагаараа үедоо толоржо ябахыень хүсэнэбди!

Б. ЖАНЧИПОВ.
уран шүлэгшэ.

Дансаран Доржигутабай

...НАРАН СОЛО ДУУДАНА

Аяар холын алтан домог
Аажам татаал түншэтэй.
Саг жэлэй ошохо бүри
Сог залинь хурсадана—
Уран бэлиг удха гүрэн,
Наран соло дуудана.
Алханын аглаг оройгоор
Аялга татаал хүн
мүнөө—
Абарга бүдүүн хоолойгоор
Арсалан Жамбалон
хүнхиөө!
Хэжэнгын аймагай
Хөөрхэ нютаг.

Арсалан Жамбалон

ШЭНЭ ШҮЛЭГҮҮДҺЭЭ

ТҮРЭҺЭН ҮДЭР

Нүхэд, зонине энэ наһандаа
Нэрлэн үргэжэ ябаһан һаа,
Түрэһэн үдэрөөшье һанахаш,
Түрэл нютагаашье эрьехэш.
Үнэн нүхэдөө гэртээ урихаш,
Үндэр наһандаа золо мэдэрхэш...
Түрэһэн үдэрөө дурсан, һаһан,
Түшэг тоонтодоо шүтэн ябаха—
Эхэ, эсэгын үгэһэн наһан
Энхэ бэсын эрдэни гээшэл ха.

НАНГИН УЯЛГАМНАЙ

Эбдэжэ ягаад бологшо бэлэй?
Гамнан байгуулһан байра байдалаа
Галдажа хэмнэй шадаха бэлэй?
Мүр мүрөөрөө нэнгэжэ мэдэлсэн,
Мүлхижэ тагнуулда гарахадаашье,
Бэс бээ абаржа дэмжэлсэн,
Бузар дайсадаа илан дарахадаашье,
Жнатан бүриин илгаатайшье һаа,
Ябууд дундаа үгээ ойлголсодог—
Үнэн нүхэдэй үльгэр жэшээһээ
Үлүү сэнтэй юун байгша һэм онсо?
Энэ дэлхэйн саг хэды хубилнаб?
«Эреэн бодолтон» яажа аашалнаб?
Халтад гэбэл, хара һанаан орьёлно,
Хамаг зоной зүрхэ, сэдьхэл хеморио...
Газарнайш нэгэ, наһамнайш нэгэл,
Гамнаха зэл зориг хэндэш байха.
Гар гараа барилсаад нэгэдэһэн,
Гал гуламтаяа сахин аршалха—
Заяанай һайхан хүсэл бодолнэйл,
Залиршагүй нангин уялгамнайл.
Орыш манайдаа, дадал нүхэрнин,
Омог баяраа хубаалдаял даа...

НЮТАГ—НАҺАНАЙ ДОМОГ

Энээхэн ээлтэй наһаяа
Эрьеэд, обёорон хараа һаа,
Эдэ гээд тоолок суурхахаар
Эли юумэн лэ хомор даа.
Гэбэш сэдьхэл, һэшхэлнайл
Гэмгүй сагаан зандаа юм даа.
Энээн тухай этигэд лэ
Эрид буруушаан хэлэхэл даа...
Хүнэй наһан богонишье һаа,
Хүлэг мориндол дабшаһаар,
«Хүйтэн сагуудые» дабанал
Хүсэл, зоригой аша туһаар.
Нохой жэлнай нүхэр ёһоор
Номхон даруу үнгэрэгшэ һай!
Нютаг зондо хүлэзгдэһээр,
Наһанай заяан түхөөгшэ һай!
Нохой жэлнай тэнхилхэнь ха...
Номын ёһоор нарнбшалан,
Наһаяа нэмээн тоолонол хаб,
«Нарбаа сайһанаа» гэршэлэн...

* * *

Халуухан элшээрээ
Наран хасарыем
таалана,
Хажуудам һэмээхэн
һэбшээн атаархан,
һанаа алдана...
Хабарай үдэрөөр
нигэжэ хандахань
урматай—
Халижа аминдаал
ханилба гү байгаали
намтай?!

АША ТУҺЫЕНЬ ХАРЮУЛХА...

Орон нютаг, арад зонойнгоо
Оюун бэлиг тодоор харуулха,
Аба эжы, ахай абгайнгаа
Аша туһа һэргэнь харюулха—
Ухаан бодол, һэшхэл бүхэлнэн
Уран бэлиг, дүршэл хэрэгтэй.
Үгын дээжээр гүйсэд бэлнэн
Үрэ дүнгүүд лэ дутуу хэбэртэй...

Һаяхан Буряадай үндэһэн лицей-интернадта гуманитарна эрдэмүүдээр республикымнай һурагшадай олимпиада болоожо үнгэргэгдэһэн байна. Тус олимпиадада хабаадагша заха холын Захааминай аймагай Санагын дунда һургуулиин 8-дахи классай һурагша Амгалан Намсараев һайн мэдэсэтэй байһаараа онсо шалгарба. Зураг дээрэ А. Намсараевые харанат.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Багшын булан

ХЭН? ЮУН?

(БУРЯАД ЛИТЕРАТУРААР НААДАНУУД)

Б. МУНГОНОВ.
«ХАРЬЯЛАН УРДАА ХЕЛГОМНАЙ»

1-дэхи асуудал: Дугар ямар тушаал зэргэтэй байнаб?

Харюу: Звеньевод.

2-дохи асуудал. Үбһэшэдэй байрлаһан Боори нютагта ямар нэрэтэй гол урданаб?

Харюу: Хүсөөтэ горхон.

3-дахи асуудал. Шэлын колхозой ахамад бухгалтер хэн бэ?

Харюу: Мадас Петрович Бандеев.

Харагшадта асуудал. Дамдин үбгэнэй залуугайнь нүхэр.

Харюу: Зоригто.

Түгэсхэлэй асуудал. Норжомо басаганай эхэ.

Харюу: Шархуу.

Гол асуудал. Базаров бригадирһаа болюулагдахадаа, ямар тушаалтай болоһон байгааб?

Харюу; Ахалагша морншон.

А. БАЛЬБУРОВ.
«ЗЭДЭЛЭЭТЭ ЗЭБЭНҮҮД»

1-дэхи асуудал. Пилай боо ямар угай хүн болоноб?

Харюу: Хүлмэнгэтэн.

2-дохи асуудал. С. Г. Кузнецовой мэргэжэл.

Харюу: Терапевт.

3-дахи асуудал. Пилай боо Питрайнда үзэл үзэхэдөө, Манюу басагыень юун болоод байһан шэнгээр хэлэнэб?

Харюу: Шубуухай.

Харагшадта асуудал. Хаанта баянай зарасанарай гэр.

Харюу: Хара соол.

Түгэсхэлэй асуудал. «Энэ хүбүүнэй тархине һүхөөр сохёо. Пилай боогэй абга үнсэгдөө». Хэн Ута Мархаасые сохёоб?

Харюу: Пилан.

Гол асуудал. Сүлэлгэдэ ерэһэн доктор С. Г. Кузнецовые Хасанга нютагай буряадууд хэн гэжэ нэрлэнэб: Ондрин, Самсон, Питрай, Хатиха, Савеол, Нюрхан, Балшар, Шаалай, Михаил, Лаазари, Тиртей.

Харюу: Пэшээлшэг.

Ц. ЖИМБИЕВ.
«ГАЛ МОГОЙ ЖЭЛ»

1-дэхи асуудал. Батажаб ямар жэлтэйб?

Харюу: Туулай.

2-дохи асуудал. Адуу манажа ябахадаа, Батажаб һүнинин огторгойдо олон тоото одонуудые харана. Тэдэнэй нэгэн (бүлэг одон).

Харюу: Дохюур мушэд.

3-дахи асуудал. Батажабай түрэһэн нютагтахи уһанай нэрэ.

Харюу: Гангатын горхон.

Харагшадта асуудал. Сэрэгэй зоной Найдан хууршада бэлэглэһэн юумэн.

Харюу: Хилгааһан.

Түгэсхэлэй асуудал. Сэрэгэй албанда Батажабай хаража байһан морид соо-ноо арбаадынь шэлэгдээ. Тэдэ моридой нэгэн.

Харюу: Сандаг хула.

Гол асуудал. Хурла почтальон Сэрэн-Дулма хээтэйе хэн гэжэ енгэлэн нэрлэнэб?

Харюу: Хара түмэрэй хатан.

Б. ГОМБОЕВ,
Захааминай Мэлын дунда
һургуулиин буряад
хэлэнэй багша.

ИТАР-ТАСС:

Түди дэлхэй мүнөөдэр

АФИНА.

Грециин нинслэл хотын «Эллиникон» аэродромой склад соо-ноо 1,5 миллион долларой 103 килограмм алтан хулгайлагдаа. Грек яһанай гурбан хүн худал документээр энэ сэнтэй ашаа абажа, мэдэгдэгүй орон руу абаашаһан байгаа.

«Люфтганза» компаниин самолеодоо гурбан долоон хоногой саада тээ Германнһаа энэ алтан Афиныи аэродромдо асаргдаа һэн. Тамуженай шалгаһанай һүүлээр алта складта асаржа «захиршадань» дамжуулһан байгаа. Документнүүдэй худал байнаень элирхэйлһэнэй һүүлээр алтан хулгайлагдаа гэжэ ойлгоо-ноо һэн.

Алтан болон сэнтэй бусад шулуунуудые гадаадада гargадаг «Евродаймонд» фирмэ энэ хэрэгтэ хабаатай байжа магадгүй. Тэрэнэй байранууд соо мүрдэлгэ хэхэдэнь 23 килограмм алтан олдоо һэн. Гэбэшье энэнь «Эллиникон» аэродромноо хулгайлагдаһан алтанай зарим хубинь гү, али үнэн документнүүдээр хуулиин ёноор худалдан абтаһан алтан гү гэжэ мүнөө дээрээ мэдэгдэнэгүй.

БУЭНОС-АЙРЕС.

Мүнөө үедэ сэрэгэй албанда татаха гурим тэрэ зандань үлөохэ хэрэгтэй гү гэһэн референдум үнгэргэхэ дурадхал Национальна Конгрессэй депутадууд оруулаа.

Аргентиный армиин сэрэгшэ Оскар Карраскэ гэгшын аюулда орожо, наһа бараһанай һүүлээр энэ асуудалаар ехэ хөөрэлдөөн болоһон, нимэ үүсхэл гараһан байна. Неукен провинциин Салапа тосхондо оршодог сэрэгэй частиин газар дээрэ апрелиин 6-да тэрэнэй бэе олдоо һэн. Эндэ артиллерийскэ 161-дэхи дивизион байладаг юм. Тэндэ албанда һая татагдаһан хүбүүдые баһадаг, гурим журам эбдэдэг ушарнууд олон адаглагдадаг байһан. Тиигэжэ энэ хүбүүн алуулаа. Нютагай журналистнуудай тайлбарилан харуулһан энэ түүхэ орон дотор хаа хаанагүй дуулдаһан байгаа. Правительствын тусгаар заседани тэрээндэ зорюулагдажа, энэ ушарые мүрдэхэ сэрэгэй тусгаар трибунал байгуулагдаа, мүн Карраскогой наһа бараһанда зэмэтэй хоёр сержантые сүүдлэхэ болоо. Хүнэй эрхын талаар ООН-ой комиссида эрхэ хамгаалдаг Аргентинын эмхи энэ ушар тухай мэдээсэл эльгээһэн байна.

Хүбүүдээ һая сэрэгэй албанда ябуулһан түрэлхид Салапа тосхондо ерэжэ, хүбүүдыемнай табигты гэһэн байна. Зарим сэрэгшэд энээнине һамбаашалан, өөһэдөө ябашоо. Залуушуулые армида татахагүй гэһэн үүсхэл гараһан комитет Буэнос-Айреста эмхидхэгдээ һэн.

Бата-Далай Очиров

ҮНЭНЭЙ МУР

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь майн 17, 19, 20-ной дугаарнуудта).

XVI. ЖАРГАЛ ЭДЛЭХЫН ЗҮЙЛ

208. Омог дээрэлхы ба залихай болоод, ажатүрэхын үнэнине мэдэнгүй, хүсэхэ жаргалаар хүтэлэгдэдэг тэдэнэр бисалгал доро байгшада атаархаха болохо.

209. Таалагдаһан ба таалагдаагүйшүүлтэй бү ханнла. Тэрэ юунэй туладаб гээ һаа, инагһаа хахасахань гашуудалтай. Аягүй муу юумэндэ бү дадагты, гасалантай болохо.

210. Хүнүүд юумэндэ дурлахагүй болоһой. Юундэб гэхэдэ, таалаһанаа алдахада бэрхэтэй юм. Жаргал эдлэхэ ба жаргалаа алдаха мэтэһээ хахасаһан хүн хүлеэһэнэй гэнжэһээ алдуурһан болохо.

211. Хүсэхэ жаргалһаа уйдхар гараха, мүн тэрээнһээшье айха мэдэрэл түрэхэ, хэн хүсэхэ жаргалһаа хахасааб, тэрээндэ уйдхар үгы байха.

212. Ташаангыһаа (шунахай сэдьхэлһээ) уйдхар гараха. Мүн тэрээнһээшье айха мэдэрэл түрэхэ, хэн ташаангыһаа хахасааб, тэрээндэ уйдхар гэжэ үгы байха.

213. Найдангыһаа (атаархаха сэдьхэлһээ) уйдхар гарана. Мүн лэ тэрээнһээ айха мэдэрэл түрэнэ. Хэн найдангыһаа хахасааб, тэрээндэ уйдаха, айха юумэн үгы болоно.

214. Дуршалһаа (дуратайһаа) уйдхар гарана, мүн лэ тэрээнһээ айха мэдэрэл түрэнэ. Хэн дуршалһаа хахасааб, тэрээндэ уйдаха, айха юумэн үгы байха.

215. Хобдогноо уйдхар гарана. Мүн лэ тэрээнһээ айха мэдэрэл түрэнэ. Хомхой сэдьхэлһээ хахасаа һаа, уйдаха, айха юумэгүй болохо.

216. Ёно һайса сахижа, үнэнэй мүрөөр ябадаг, ухаан түгэлдэр хүн уластаа хайратай болоод, ехэ хүндэлэгдэнэ.

217. Ташаяангыда баригдангүй ябагшын сэдьхэл амаран, бэснь хүсэлһөө аглаг болоһоноороо, урасхал гэтэлгэгшэ гэгдэхэ болоно.

218. Үнэ удаан, хоолуур ябаһанаа золтой гэртээ бусажа ерэһэн хүнине түрэлхидынь ба нүхэдынь баяртай угтаха.

219. Тэрээн мэтэ үнэнэй мүрөөр ябаһан хүнине үйлэдэһэн һайн үйлэнь нүгөө дэлхэйдэшье баяртай угтаха.

XVII. УРИНАЙ ЗҮЙЛ

220. Урининие (уур сухалые) орхижо, омог дээрэлхүүгээ мартаад, оршолонгой хамаг хүсэл гэнжэнүүдһээ һалагты. Нэрэ болоод дүрсэ маягта баригдаагүй хүн ямаршье зоболонгүй байха.

221. Гүйнэн тэргэ мэтэ хурдан уур сухалаа барижа шадаһан хүнине үнэхөөрөө жолоошо гэнэб. Хүсэ багатайшуул юрэ жолоһоонь баряад, ябуулһанай тэды болоно.

222. Дошхон урининие (уурые) нигүүлэсхыгээр дара. Хорын харюудань туһа хүргэ. Харамые үгэлигөөр болюула. Худалые үнэн үгоор усадха.

223. Үнэн ябадал эрхилээд, уринай яриг доро орөнгүй, гуйраншадта үгэжэ яба, тэрээнэй шамһаа эриһэн юумэнинь баахан бэшэ гү? Энэ гурбан мүрөөр ябаа һаа, тэнгэринэртэ дүтэ шадар болохош.

224. Гасаланда хэнинешье бү хүргэ. Арюун мүрөөр ябагша мэргэд эбдэршэгүй номой агаар агуулаха (номой һургаал хадуужа абаха). Тиихэдэ гасалан бүхэн һүнэхэ.

225. Хэн үдэр һүнэ үргэлжэ саран, үнэн эрдэм доро хэшээн һуралсаа болбол, абарагдахын орондо хүрэжэ, тэрэ шунахай сэдьхэлээ унтараһан болоно.

226. Дуугай һуугшые, олон үгэ хэлэгшые ба үсөөхэн үгэ хэлэгшыешье мүнөө ба энээнһээ урдашье наадалдаг байгаа. Юрэдөө, энэ дэлхэй дээрэ муушалагдаагүй хүн гэжэ байгаагүй болоно.

227. Энээнһээ урда ба хойношье, мүнөөшье, хэзээдэ ото магтуулһан хүн гэжэ байгаагүй мэтэ, энэ гурбан сагта үргэлжэ муушалагдаха хүн баһа үгы болоно.

228. Мэргэн, арюун, гэмүүдһээ хахасаһан гэгээнине оюун (ухаан) түгэлдэр мэргэшүүл үдэрһөө үдэр бүри ажаглажа, магтаха юм.

229. Тунгамал алтан мэтэ тэрээнине наадалхаяа хэн зүрхэсэхэб? Брамаа (Брахма) оорөө тэрэнине магтаха.

230. Хурисалые (дурлан шунахайрхые) тэбшээд, өөрынгөө бэеые мэдэжэ, гэмтэ ябадалай мүр тэбшээд, һайн ябадалай замда оро.

231. Уринта (муу) үгэ хэлэхэеэ тэбшээд (болёод), юрэ хэлэхэдээ болгоожо, оосотой хэлэ. Хорото үгын мүр орхижо, имагта һайн үгын хэзээдэшье садан (түрэл) боло.

232. Уринта сэдьхэлые сагааруула, хорото сэдьхэлээ дараад, хорото зэрилгын замые орхижо, туһатай һайн ябадалые хэзээдэ сэдьхэлдээ оруула.

233. Сэдьхэлээ номгодхоод, бэе болон хэлэнэй ябадалые барижа шадаһан мэргэд наһандаа амар болоод, нам хүм һууха.

XVIII. АРЮУН БУСЫН (БЭШЫН) ЗҮЙЛ

234. Мүнөө ши хагдарһан набшаһан шэнги болоод, үхэлэй эзэнэй элшэнэр шамда дүтэхэн ерэед ябана. Ши шэнэ замда ороохо үүдэнэй богонын дэргэдэ байхадаа, холо ябахадаа хэрэгтэй юумэеэ бэлдэбэгүйш.

235. Хабсагайта олтирог мэтэ хүртэшэгүй, бата ба оюун түгэлдэр боложо, арюун бэшые тэбшээд, гэмтэ ябадлаа хахасажа, һайн түрэлтэнэй орондо хүрэхэш.

236. Эсэс ойрэ болоод, үдэр ерэхэ бүри үхэхэдөө дүтэлжэ байнаш. Шэнэ замда ороод, амарха газар олохогүйш. Тини атар удаан ябаха замдаа хэрэгтэй юумэеэ бэлэдхэбэгүйш.

237. Хабсагайта олтирог мэтэ хүртэшэгүй, бата ба үнэн болоод, арюун бэшые тэбшээд, хорото сэдьхэлһээ хахасажа, үхэхэ түрэхэ гэгшые хэзээдэ дахахагүй болонош.

238. Дархашуулай мүнгэнэй хирые бага багаар арилгаха мэтэ, мэргэд алгай саггань арюун бэшые бага багаар, алхам тудам хаян орхихо болоһой.

239. Жэбэ бага багаар эдиһээр, түмэрые дууһаха мэтэ, гэмтэ ябадал нүгэлтэнине муу эсэстэ хүргэхэ.

240. Һуралсахагүйнь тарнишанай гэм, һалан байдалгэрэй дарамта, залхуу—бэеын гэм, һэримжэгүй—манаашанай гэм.

241. Эшэгүүрингүйнь—эхэнэрэй гэм, хобдог— үглигэшын гэм. Эдэ бүхэн энэ хойтын хамаг ябадалда гэмтэй болохо.

242. Эдээнһээ ехэ гэмтэнине үзэхэгүй болоод, шабинарии, тэрээнһээ ариижа, арюун бэшые таһалагты.

243. Эшэгүүрингүй болоод, өөрынгөө магтажа, хамагые муушалагша баштатай болоод, хэрээгы бүтэмжэгүй хүн энэ наһандаа амар ябахашье байдаг.

244. Харин доро сэдьхэл барижа, гэмгүй ябадалда наһаараа оролдогшо, номгон болоод, оюун түгэлдэр ба шуналгүй хүн энэ наһандаа зобохошье байдаг.

245. Хэн амитанине хүнэгөө һаа (алаа һаа), худал хэлээ һаа, бусадай эд зоори эзэмдээ һаа, бусадай эхэнэрые аргадан дурлаа һаа...

246. Хэн һоттуурхахые хүсэжэ, архи дарһа уугаа һаа, тэрэ алмдыдаа өөрынгөө муудхуулан хэшээгшэ мүн болоно.

247. Ая (эбгүй) хүн мэтэ, өөрынгөө номгоодхохогүйшүүл бэедээ доройтол бэлэдхэхэ. Һэримжэлэ! Хомхой сэдьхэл ба һайрхаха заншни шамайе гасалангай газарта хүргэхэ.

248. Гуйраншан ехэ, багашье үглигэ хүлеэхэ. Өөрынь олоһонноо дээшэ эдеэе бусадай олоо һаа, тэрээндэ атаархан зобогшод үдэр һүнишье амархагүй болоно.

249. Хэнэй хамаг атаархалынь унтаржа, уг унгяараа дарагдаа һаа, тэрэ хүн үдэр һүнш үргэлжэ амар жаргаха.

250. Ташаяангыһаа (шунахай сэдьхэлһээ) үлэмжэ халуун дүлэн үгы. Хорото һанаанһаа үлүү харатай урьха үгы. Ухаан үгыһөө үлэмжэ уйдхар хүлигэ үгы.

251. Бусадай эндүүе ажаглахань бэлэн, өөрынгөө алдууе мэдэхэнь бэрхэ. Мэхэшэнэй хуурмаг нааданай яһа нюужа оролдохо мэтэ, өөрынгөө алдууе нюугаад, бусадай алдууе элирүүлэн хэлэхэ дуратай байха.

252. Бусадые буруушаахада бэлэн байха. Тэрэ имагтал бусадай гэм ажаглаһанһаа болоно. Тиимэ хүнэй шунахай сэдьхэл арьбадаһаар, абарагдахын замһаа улам холодохо.

253. Хин агаарта мүр байхагүй, тэрээн шэнги санаартан газаа талаһаа арюудадаггүй. Юртэмсэтэн өөрынгөө хүсэл ханахадаа баясаха, тогоологсонууд (татхагата) тэрэ хүсэлһөө хахасахадаа баясаха.

254. Хин агаарта мүр үгы, тэрээн шэнги санаартан газаа талаһаа арюудадаггүй. Амитан бүхэн мүнхэ бэшэ, һэригшэд галаб доро бата һууха.

Үндэһэн ёһо заншалаа һэргээе!

ЭЛЫГЭН ТҮРЭЛ ТООНТОМНАЙ...

АГЫН тойрог болон Шэтэ можоһоо уг ґарбалтай хүнүүдые нэгэдүүлһэн «Алхана» гэжэ нэгэдэлые эмхидхэн байгуулгын үдэшэ майн 20-до «Бурятия» гостиницын конференц-зал соо нээгдэбэ. Энэ нэгэдэлтэй ташилсуулгын баярай үдэшэдэ хабаадахаяа Агаһаа, мүн Шэтын областнин бүсад районуудһаа хүндэтэ айлшад, түсхайлбал, Агын Буряадай окружной Дүүмын түрүүлэгшэ В. Р. Рабданов, Агын округой захиргаанай гулваагай орлогшо С. Ж. Жапов, Россин Федерацийн Федеральна Соведэй депутадууд Б. В. Аюшиев, Н. Ж. Жамбалов, Шэтын областной Дүүмын харюусалгата хүдэлмэрилэгшэ Г. Б. Бальжиров болон бусад бууһан байгаа.

«Алхана» гэжэ нэгэдэлэй зүблэлэй түрүүлэгшэ, Буряад Республикын Верховно Соведэй Национальна политикын ба нацинууд хоорондын харилсаанай талаар комитедэй ахамад мэргэжэлтэ Г. Ц. Митупов эндэ үнэргэгэдэһэн богонихон хураладаае нээхэдээ, зүблэлэйнгээ хэдэн һара соо хэһэн ажал ябуулгатай сугларагшадые танилсуулба. Агын ба Сүүгэл дасангуудые һэргээн бодоохо талаар байгша оной январнин 20-ной үдэр Ага һууринда үнэргэгдэһэн телемарафондо хубитаяа оруулха, тэрэниие дэмжэхэ зорилготойгоор буян үйлэдэлгын ехэ концерт эмхидхээ һэмди. Удаань бурлад арадай шэнэ жэлэй—Сагаалганай найр нааданда хабаадаабди. Һүүлээрнь Россин габьяата артист Болот Бороевой, Буряадай арадай артистка Хажидма Аюржанаевагай зохёохы ажалай тоосото үдэшэнүүдые үнэргэгэхэ хэрэгтэ туһалбабди.

— Юрэдөөл, мүнөөнэй хүшэр хүндэ сагта үтэлһэн, үшэн үлбэр үбгэд, хүгшэдые, дайнай ба ажалай ветерануудые, инвалидуудые харалсахын, ургажа ябаа залуу үетэниие дэмжэхын, тэдэнэртэ али болохоор туһалхын, үндэһэн арадайнгаа һайхан ёһо заншалые һэргээхын, түүхэ хэлээе, соёл болбосоролоо хүгжөөхын тула оролдолго гаргаха, тоонто нютагаа һанажа ябаха хэрэгтэй. Эгээл энээнэй тула нютаг нютагуудай хүнүүдые нэгэдүүлһэн эмхинүүд, бүлгэмүүд, эблэлнүүд эмхидхэгдэн байгуулагдажа байна. Манайшье нэгэдэл нимэ уг зорилготой юм,—гэжэ Гуро Цыденович үгынгөө түгэсхэлдэ мэдүүлбэ.

Нэгэдэлэй Устав баталагдан абтаа, тоосооной счет бии болгогдоо.

Агын Буряадай окружной Дүүмын түрүүлэгшэ В. Р. Рабданов нигэжэ хэлэбэ: — Таанад хадаа манай Ага нютагай урдаа хараха хүнүүд, уянга оруулжа хэлэбэл, «зөөхэй, тоһомнай гээшэт». Манай үхибүүдые үргэжэ ябаһандатнай, һургажа байһандатнай таанадтаа баяр хүргэнэбди. Шэнэ эмхи байгуулагдаа. Хүүгэн түрэбэ гээшэ. Тэрэниие хүл дээрэнь гаргахын тула туһаламжа, үргэмжэ хэрэгтэй. Тиимэһээ Агын округой захиргаан «Алхана» гэжэ нэгэдэлэй жасада 10 миллион түхэриг оруулна.

Буряад Республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо Г. Н. Манжуев үгэ хэлэхэдээ, Агын округһоо болон Шэтын областһоо уг гарбалтай хүнүүдэй шэнэ нэгэдэлэй байгуулагдажа байһаарнь сугларагшадые үнэн зүрхэнһөө амаршалба. Дэлгүүрэй харилсаанай мүнөөнэй хүшэр бэрхэтэй сагта архидаха, хулиган ааша гаргаха ябадал хэтэржэ байна. Үндэһэн араднай, илангаяа залуушуул архи тамхинай хорондо ехээр абтана. Хүхүүли шабар руу татагдажа байһан эдэниие аршалан абархын тула залуушуул болон наһажаал хүнүүдэй хамтаараа бэлүүлхэ, хүдэлмэрини хараа шугам зохёон абаха ёһотойбди гэжэ тэрэ тэмдэглээ.

Буряадай арадай уран зохёолшо, «Хараасгай» журналай ахамад редактор Ц. А. Жимбиев үгэ абахадаа, монгол туургата арадуудай үхибүүдэй ехэ нааданай һаяар нэгдгэхэеэ байһан ушарта гол анхаралаа хандуулба.

— Уг гарбалаа сахиха, ёһо заншалаа һэргээхэ, хэлэ бэшэгээ, түүхэ намтараа, соёл болбосоролоо хүгжөөхэ гээшэ мүнөө юуһээшье үнэтэй болоод байна. Тиигэбэл дээрэ дурсагдаһан гутамшаг муухай үйлэ хэрэгүүдые усадхан зайсуулжа шадахабди. Залуу үетэмнай уг удамаа мүртэй мэдэнэгүй. Энэ таалаар маанадайшье дутагдалнууд бии. Арадаймнай уг гарбал, ёһо заншал тухай хөөрэнэн үльгэр онтохонууд олон. Жэшээнь, «Хаан Хашагта мэргэн» гэжэ үльгэр ямар һонин, гүнэгэы удхатайб даа. Үльгэр онтохонуудай, домогуудай номуудые хэблэжэ гаргаха шухала. Үндэһэн арадайнгаа ёһо заншалые, хэлэ бэшэгые һэргээхэ талаар «Буряад үнэн» газетэ ехэ ажал ябуулна, һонин материалнуудые үргэнөөр толилно. Эгээл тиимэһээ бидэ үндэһэн хэлэн дээрээ гаргагдадаг газетэдээ дуратайбди, — гэжэ дайнай ба ажалай ветеран, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат Д. Г. Дамдинов мэдүүлээ.

Саашадаа зүблэлэй гэшүүд: Россин Федерацийн габьяата артист М. Х. Жапхандаев соёлой секторэй ажал ябуулга тухай, республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын консультант Н. Ч. Цыбенова эмхинн мүнгэн һангые нарниаар шалгажа байха тухай, Ага нютагһаа гараһан элитэ ехэ эрдэмтэд, гэгээрүүлэгшэд, багшанар тухай материалнуудые залуушуулай дунда нэбтэрүүлхэ тухай асуудалнуудта тогтобо.

Үнинэй журналист, ажалай ветеран Д. Ж. Жугдурова үгэ хэлэхэдээ, галзуу шэрүүн гушадахи онуудта Ага нютагай олон хүнүүд хашалта хаалтада ороһон гээшэ, эдээн тухай материалнуудые округой музей соо суглуулха хэрэгтэй, суута эрдэмтэн, уран зохёолшо Базар Барадин тухай үргэн ехэ хуралдаа үнэргэхэ талаар Буряадай Эрдэмэй түбтэ ажал ябуулгын үргэнөөр хэгдээшье һаань, округой хүтэлбэрилэгшэдэй юундэшьеб урагша абаагүй байһаниинь халагламаар гэжэ онсолон зааба.

— Шэтэ хотодо хэзээ Сагаалган үнэргэгдэдэг һэм бэ? Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэлэй (ВАРК) туһаламжаар һүүлэй хоёр жэл соо Сагаалганай һайндэр областнин түбтэ эмхидхэгдэжэ, үндэһэн арадайнгаа ёһо заншал, гурим заршам һэргээжэ, залуушуулые зүб мүрөөр хүмүүжүүлхэ арга олгожо байна,—гэжэ Шэтын областной Дүүмын харюусалгата хүдэлмэрилэгшэ Г. Б. Бальжиров хэлээ.

Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэлэй президент Д.-Н. Д. Дугаров, нютаг нютагуудай уг гарбалтадай бүхы эблэлнүүдэй нэгэдэмэл зүблэлэй түрүүлэгшэ —Буряад Республикын Министрнүүдэй Соведэй Хэрэгүүдые эрхилэгшын орлогшо С. Г. Санжиев энэ хуралдаанда хабаадажа, үгэ хэлэхэдээ, эдэ бүлгэмүүд, нэгэдэлнүүд, эблэлнүүд хадаа үргэн дэлюун Буряад ороной дэбисхэр дээрэ, Агын болон Усть-Ордын автономито округуудта ажаһуургшадые буусаарнь илгаһан ябадал бэшэ, харин хүн бүхэндэ эгээл дүтөөр, үнэтэй һайханаар һанагдаха түрэл тоонто нютагаа бүхы наһан соогоо зүрхэ сэдьхэлдээ хадагалжа ябаха гэһэн удхатай гэжэ тэмдэглэбэд.

Үндэһэн хэлэн дээрээ хэблэгдэн гаража байдаг «Буряад үнэн» газетэдээ захил хүүлэхэдэмнай туһалха гуйлтатайгаар эдэ мүрнүүдэй автор Агын округой болон Шэтын областнин бүсад районуудай түлөөлэгшэдтэ хандаһан байна. Тиин заһаһарлалгын үедэ Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэлэй президент Д-Н. Д. Дугаров энэ гуйлтадамнай харюусангаа, нигэжэ хэлэбэ: «Мүнөө нютагуудай 21 нэгэдэл байгуулагдаад байна. Эдэнэй туд бүхэндэ «Буряад үнэнэй» 200 хэһэг тарааха тухай хөөрэлдөөд байнабди. Энээниие бэлүүлхын тула саашадаашье ажал ябуулхабди». ВАРК-ын гарґаһан энэ үүсхэлые нютагуудай нэгэдэлнүүд дэмжэхэ аабза гэжэ найданабди.

Удаань зочид буудалай ресторан соо сайлалга боложо, амаршалгын үгэнүүд, үреэлнүүд хэлэгдээ. СССР-эй арадай артист Ким Базарсадаев, Россин габьяата артист Болот Бороев, Буряадай арадай артистка Хажидма Аюржанаева, республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Ешин-Хорло Гомбоин, оперно театрай залуу дуушан Доржо Болотов, филармониин дуушан Дарима Пурбуева, медициный эрдэмэй кандидат Минжур Дугаржапов, СССР-эй спортын мастер Бата Дашинамжилов болон бусад улигата һайхан дуунуудаа нютагайхидтаа бэлэглэбэ.

Нигэжэ түрэһэн тоонтоёо түүрээн магтаһан үдэшэ тухай хөөрөөгөө поэт Батажаргал Гармажаповай шүлэгэй мүрнүүдээр түгэсхэхэ дуран хүрэнэ:

Одото сэв дэлхэй дээрэ
Оложо бэеэ түрэхэдэм,
Энхэрэн намайгаа
тэнжэһэн
Эльгэн түрэл нютагим.

Б.-М. ЖИГЖИТОВ.

Захаалминай аймагай Мэлын дунда һургуулиин 70 жэлэй ойдо

БАЯН ДЭЛГЭР ТҮҮХЭТЭЙ

Мэлэ нютагта ерэбэл, харгын хажуу талада хуушаржа, хура бороондо, һалхи наранда харлашаһан тэбхэр модон байшан обёорхот. Энэмнай Мэлын һургуули гээшэ. 1924 ондо эндэмнай һургуули үүдээ сэлижэ, үхибүүдые уттан абаһан түүхэтэй. Тэрэ гэнээр тэбхэр далан жэл үнгэрэн үнгэршэбэ. Хүнэй наһатай сасуулхада, ехэл хугасаа юм бээ.

Түрүүшын һураг шад хуушан монгол хэлэн дээрэ үзэг, бэшэг шудалжа байгаа. Һүүлдэнь хуушан лагаар, харин дайнай жэлнүүдтэ мүнөөнэй алфавидта орсо һэн. Багшанар Антон Тарасович Нехуров, Елизавета Васильевна Нахатова, Молон Тугдурович Цыденов, Долгор Ванчиковна Гуруева гэгшэд ехэ оролдолго гаргажа, һураг шадай шэнэ бэшэгэй гурим ядалдангүйгөөр шудалжа, һуралсалдань али болохоор туһалдаг бэлэй.

Дайнай хүшэр жэлнүүдтэ зарим багшанар Эсэгэ ороһоо хамгаалалсахаяа фронтоо мордоһон юм. Тэрэ үеле 5 километрэй зайда оршодог хүршэ Баян-Гол һуриннһаа хүүгэд ерэжэ һурадаг болоод байгаа. Дүшөөд онуудаар бэлигтэй бэрхэ багшанар Валентина Гармажаповна Очирова, Борис Дулмаевич Ринчинов гэгшэд ажаллаа. Эдэнэр эсэгэрэ дайнда мордохуулжа, үншэрһэн үхибүүдэй һанаан бодолые сэдьхэл зүрхөөрөө ойлгоно. энхэргэн үгоор, энэрхы хандалгаар тэгшэлэн үмэлсэжэ ябадаг һэн.

Һургуулида багшалһан багшанарай олониннь наһанайнгаа амаралтада гаратараа эндэ ажаллаа. 1947 онһоо би наһанайнгаа хани нүхэр Лхагба Будаевич Аюшеевтэй багшалаабди.

Таблад онуудай эхеэр һургуулимнай долоон жэлэй болоно. хүршэ Борто. Сагаан-Морин һууринуудһаа хүүгэд ерэжэ һурадаг болоо бэлэй. Энэл үедэ аяар холын Горьковско областьһоо мэргэжэл шудалһан залуу багшанар И. А. Вострищева, А. П. Рогова, Г. П. Орлова, В. И. Меркурьева гэгшэд манай коллективтэ нэмээ. Манай Буряадта тэрэ үеэр мэргэжэлтэй багшанарай дуталдадаг лэ байһые энэ гэршэлнэ бээ даа.

Далаад жэлэй хугасаа соо һургуулиин багшанарай коллективые олон ондоо директорнуud ударидаа. Эдэниие нэрлэбэл, Т. А. Шомоев, Н. З. Жалсанов, М. Н. Хингелов, К. И. Сожголов, Б. Б. Цыбикова, С. Д. Логинов, В. Д. Очиров, Ф. Л. Митропов, Р. Б. Маланова, Б. Ш. Доржиев болоно. Олон ондоо жэлнүүдтэ манай һургуулида бэлиг ехэтэй, зоной дунда маттаалтай багшанар —В. М. Шаданова. Д. Р. Ринчинова, А. С. Банзаракнаев, Х. Б. Базарова. Д. А. Абармитов, Ц. С. Очирова болон бусад ажаллаа. Эдэнэрэй һургажа гаргаһан олон тоото шабшнар гүрэнэй әлдэб гаараг нютагуудта амжалтатайгаар ажаллана. Олонхинь ооһэдөо багшанар болонхой.

Хүүгэдтэ һургуулинуудта эрдэм бэшэг заана. М. Д. Зундуев, Б-Ж. Ц. Бальжанов, В. Г. Гармаев гэгшэд—һургуулинуудай директорнүүд. В. С. Дамбаева Москвагай В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ багшанарай дээдэ һургуули дүүргэжэ ерээд, ВСТИ-гэй математикын кафедрада 20 жэлэй туршада хүдэлнэ, энэл институтда физикын эрдэмэй кандидат Б-Ц. Б. Бадмаев гэгшэд ажаллана.

Һургуули дүүргэгшэдэй дунда хүдөө ажахын мэргэжэлтэд олон. Б-Ж. Гонжапов, Б. Б. Цыренов, О. Б. Дамбаев, С. Р. Намжилов, У. Д. Рыгзенова, Д. П. Ринчинов гэгшэд дүршэл ехэтэй, зондоо магтаалтай мэргэжэлтэд болонхой, олон жэлэй туршада хүдөө ажахыда ажаллана. Манай шабшнарай олониннь нютагаа суурхуулһан, мэдээжэ дуушад, хүгжэмшэд, зохёолшод, зониие эмшэлдэг врачнууд юм. Эдэнэй дунда Буряадай габьяата артистка Дымбрэн Ринчинова, «Үльгэр» театрай режиссер С. Д. Хажитов, гүрэнэй телерадиокомпаниин редакторнууд Н. Ч. Шабаев. В. Ш. Шагдуров, врачнууд В. Р. Намжилова, А. Р. Бандеева. О. С. Найдапова гэгшэдые нэрлэхээр.

Мүнөө һургуулиин директорээр манай шаби байһан бэлигтэй багша Виктор Гонжитович Гармаев ажаллана. Тэрэнэй ударидалга доро һургуулимнай арадай ёһо заншал һэргээлгын шэнэ шэглэлэй программаар ажаллажа байнхай. Энээндэнь Буряадай габьяата багша, завуч Елизавета Дашиевна Соктоева ехэ туһа хүргэнэ. Энэ шэглэлээр ажаллахадамнай, арадай гэгээрэлэй отличник Баяр Будаевич Гомбоевой үүргэ тон ехэ. Баяр Будаевич Мэлын һургуулида 22 жэл соо багшална.

Энэ хугасаа соо багшалхаһаа гадна хэдэн олон методическа номуудые хэблүүлһэн, хэблэлдэ бэлдэһэн байна. 1986 ондо профессор Ц. Ц. Цыдыповтэй хамта Б. Б. Гомбоев 5-дахи класста шудалха «Буряад хэлэнэй учебник», 1987 ондо тэрэ учебнигэй дидактическа материал, 1988 ондо методическа заабаринн ном гаргаа. 1990 ондо буряад хэлээр «100 нааданууд» гэһэн ном хэблүүлээ. Һаяхана эрдэм һуралсалай районой управлени «Уянга» гэһэн нэгэдэлтэй хамта «Хэн? Юун?» гэһэн викторинанууд болон таабаринуудай ном Захаалминай типографида хэблүүлбэ.

Һургуулинууд мүнөө хүшэр үе сагта ажамидарна. Гүрэн доторхи орёо байдал тэрэниие алгад гараагүй. Мүнгэ алтан, ном, саарһан дуталдана. Ондоошье дутуу дунданууд олон. Нёдондо жэлһээ эхилжэ, һургуулиин шэнэ байшан баригдаа... нөө гансашье номоо... байха саг бэшэ, ... тухайгаа бодомжолхо... тэй. Энэ шалтагаар... һургуули өөрын... хамһабаринн ажахы... гоод, тэндээ мал ба...

Саашадаа ажахым... жэжэ, томо болохо... Арадай ёһо заншал... һэргээлгэнээ гадуур... гуули доторнай хүмүү... гын ехэ ажал ябуулг... олон тоото кружогуу... дэлнэ. Эдэниие залуу... нар А. А. Цыденов, Ц. Цыденов, Г. Л. Ло... М. А. Дамбаева, Е. Ц... пова гэгшэд хүтэлбэ... Национальна барилда... спортын мастерта на... Д. Ж. Жаргалов һураг... дунда барилдаа хүр... таалаар ехэ хүдэлмэри... на.

Сагай хэды бэрхэ... байбашье, бидэ, бага... урмаа хухараад, мини... даггүйбди. Далан жэл... һайндэртэ багшанара... бинараа уринхайбди. ... заад, хөөрэлдөөд, үнэ... сагаа дурсажа, сэдьхэл... гаад, хүхилдөөд тарг... Би энэ ехэ һайндэрөөс... шанараа, нютагайхидта... халуунаар амаршалаа... һайханиие, зол жаргал... хэ байнаб.

Х. АЮШЕЕВ.
Захааминай аймаг...
Мэлын дунда һургуули...
эхин классуудай бэ...

Зунай амаралта—94

СЭГНҮҮЛЖЭ ҺУРГАХА

«Ажаллаагүй хүн ама хооһон» гэһэн ород оньһон үгые урдандаа жэшээ болгон, үхибүүдтээ дурсадаг һэмди. Мүнөө саг түргэн хубилжа, зарим тэды оньһон үгэнүүд үгүүлэлнүүд хуушаржа байна ха даа. Мүнөө һургуулини үхибүүдһээ гадна мэргэжэлтэй, хүсэ шадалтай хүнүүд ажаллүй үлэдэг болоод байна бшуу. Ажаллүй хүнүүдэй архи уугаад, алмайржа ябахань үсөөн бэшэ. Манай гүрэн юрэнхыдөөшье «уудаг» гүрэнүүдэй тоодо оролсодог һааб даа. Мүнөө архидалга бүришье дөлгэржэ эхилээ. Архи гээшье хаа хаанагүй худалдана, ямаршье хорюул байхагүй. Архи ууһан һогтуу түрэлхид, үхибүүдэйнгээ хаана, юугээ хэжэ ябаһаарнь һонирхохо аал даа?

Зунай амаралта эхилбэ. Һургуулиин наһанай хүүгэд яажа энэ зунаа үнэргэхэб? Урдандаа, бүри «һайн» сагуудта зундаа хүдэлдэг лагерьнуудта үхибүүд түрэлхидтээ түрэл гаралдаа, ондоо хото городуудта ошодог, аршаанда амардаг һэн. Мүнөө мүнгэ алтанай үгы шалтагаанаар хүүгэд амаралтаяа гэртээ үнэргэхэ болоно. Гүрэнһөө туһа хүлеэгээд, мини байхань туһагүй гэжэ ойлгоод, хүдөөгэй һургуулинууд хамһабаринн ажахыныудые байгуулаанхай. Тэндээ мал барихадань, һурагшад харууһална, тиин ажалда дүршэнэ. Зүгөөр манай Закаменск хотын һургуулинуудай һурагшад лэ хэхэ ажалгүй, зунаа яажа үнэргэхэнь бэ? Һургуули шадараа талмайгүй болонхой. Байхадаашье тэдэнь харууһагүй хаягдашанхай. 5-дахи дунда һургуули теплицэтэй байнаа аад, тэрэнь үнэн орхигдошонхой, тэрэниись мүнөө гараж гү, али ямар нэгэн ондоо бэйра болгохоо байна. Овощ ургуулаа һаань, столоводомнай үхибүүдэй эдихэ хоол элбэг байха һэн. Үхибүүдэй амаралтадашье туһатай байха бэлэй. Нютагай захиргаануудай ба хубини ажахынуудай хамтын суглаан дээрэ манай районой эрдэм һуралсалай управленини начальник В. М. Бадмаев һурагшадай зунай амаралтын үедэ үйлэдбэриин практика гараха болоһон тухай хэлээ һэн.

Ажал хүниие хэзээдэшье хойшоньь татаагүй. Ажал хэһэн хүн нэгэтэшье дорой-тоогүй. Ажалда үхибүүдые эртээнһээ дадхаажа, гартаа хүрзэ, тармуур барижа, өөрынгөө хэһэн ажалай дүн хаража урмашадаг болохоор һургаагүй һаамнай, ямар хүнүүд ургахаб даа? Энэ тэрэ фирмениэ хубсаһа үмдэжэрхиһэн залуу хүнүүдэй мүнөө дэлгүүр дээрэ юумэ худалдажа байхыень лэ харахаш. Энэнь муу бэшэл юм бээ. Гэбэшье ажал гээные бага наһанһаа сэгнээгүй бол, хүн ехэ болоод, тэрэниие сэгнэхэ аал?

М. БУДАЕВА,
Закаменскын 5-дахи дунда һургуулиин эхин классуудай багша.

ЭЛДЭБ ҺОНИН

ТЭНДЭ, ДОРО ЮУН БИИБ?

Полосуудые шэнжэлэлгын Японой национальна институдай эрдэмтэд Антарктида ошожо, 2 километр хүрэтэр гүнзэгыдэ малтаад үзэхэ гэжэ шидэбэ. 1995 оной хабар энэ ажал эхилхэ юм. Тиигэжэ һүүлэй хэдэн мянган жэл соо сагай уларилда боложо байһан хубилалтануудые шудалха арга боломжо олдохо гээд тэдэнэр тоолоно.

3000 метр хүрэтэр гүнзэгы мүльһөөр хушаатай газарта энэ туршалга хэгдэхэ юм. Нигэжэ 2 километр гүнзэгыһөө абтаһан саһан 2000 мянган жэлэй саана ороһон байжа болохо гэжэ эрдэмтэд багсаамжална. Тиигэжэ вулкануудай тэнэрэлгын үлэгдэлнүүд, эртэ урдын үни хосорһон амитадай араг яһанууд, ургамалнуудай тооһон, үрэһэн, модоной дабирхай болоод бусад һонин юумэн олдожо магад гээд Токиодо ажалладаг эрдэмтэд тоолоно.

ХАЙШАА ОРОШОО ГЭЭШЭБ?

Свазиленд далайн флодгүй болошобо. Ороной нислэл хото Мбабанеһээ мэдээсэгдэһэнэй ёһоор Африкын урда зүгтэ оршодог энэ бишыхан гүрэнэй ори ганса далайнь онгосо үгы болоо юм ха.

«Свазимар» гэжэ нэрэтэй энэ онгосомнай аяншалжа ябана ёһотой. Тус онгосо олохо даабари бүлэг мэргэжэлтэдтэ үгөөбди. Теэд олоогүй байна. Түрэл эрьедээ сохом бусаха аабза гээд найданабди»,—гэжэ энэ багахан гүрэнэй транспортын министр Эфраем Магагула парламентын урда мэдүүлбэ.

ЗУРГААН ЖЭЛ БОЛООД...

Японой хойто эрьенүүд шадар туристическэ онгосо дээрэһээ хаягдаһан бүтылхэ соохи бэшэг 6 жэл болоод, Малайска хахад аралай зүүн эрье шадарай Сибу арал багта олдобо. 7 мянган шахуу километр зам галаһан бэшэг соогоо Мельбурн хотодо ажаһуудаг Джон Матимер намда бэшыт гэжэ гуйгаад, нэгэ доллар мүнгэ хэлсэһэн байгаа.

Сибу арал дээрэхи курортын эзэдэй нэгэн 34-тэй Рассел Прайер Мельбурн руу бэшэг эльгээхэдээ, эндэ ерэжэ түлөөһэгүйгөөр амархадашни болохо гэжэ уриба. Австралиһаа харюу үшөө ерээгүй байна.

ОМОГОРХОНО

Хойто Солонгосой археологууд айхабтар ехэ амжалтатай байба. Оронойнгоо баруун-хойто зүгтэ 150 миллион жэлэй саана амидаржа байһан бахын шулуун шэнги болошоһон үлэгдэлнүүдые олобо. Инхэдээ энэ баха археоптеристэй (эгээл түрүүшын шубуун) нэгэ үедэ байһан байна. Иимэ нээлтэ айхабтар ехэ гээ һаа, алдуу гарахагүй.

«ДВС» ФИРМЭ

ЗАХИЛШАДТАА ИИГЭЖЭ МЭДЭЭСЭНЭ...

Манайда худалдаа наймаанда үнгэтэ тел... зорнүүд, холодильнигууд хододоо бии.

Бидэ бусад наймаашадай сэнгүүдтэ саг ... жэ анхаржа, өөһэдынгөө барааанда тэрээнһээ ... гуур сэн тогтоонобди.

Эд бараа бүтээн гаргадаг заводуудтай хэлс... нэй ёһоор, барааанда гарантийна худэлмэри... дэдэг. Тиимэһээ мүнгэеэ хии хооһон хаяна бу... найдамтай эд бараа абанат. Орёо оньһон техни... эбдэршэбэл, заһабарилдаг эмхинүүдтэ, бүтээн г... гадаг заводуудта хүнүүдые эльгээжэ, эдэ бүгэ... дэ һургаад, өөһэдөө заһабарилга хэнэбди. Хар... заһабарилагдахаар бэшэ байбалнь, бидэ бара... тэрэ дары һэлгэжэ үгэдэгбди.

Хотын магазинуудта худалдагдадаг орёо онь... техникын сэн, ямар нэгэн түхэл янзын найдамта... ень худалдадаг эмхинүүдэй найдуулга тухай м... дэхэ гэбэл, манай консультантнуудта хоходо... зүбшэгты. Дүүрэн харюу абахат. Тиимэһээ үнэ... юумэ худалдажа абахадаа хохидохогүйт!

Гадна бидэндэ мебель, гутал, хубсаһан, конд... терска зүйлнүүд худалдаа наймаанда ходоодо би...

Манай барааанда захил хэхэеэ гү, али худалда... жа абахаяа һанабал, бидэндэ иимэ хаягаар ха... дагты:

УЛААН-ҮДЭ, ОКТЯБРИИН 50 ЖЭЛЭЙ Н... РЭМЖЭТЭ ГУДАМЖА, 13-дахи БАЙШАН.

Дүү хүбүүнэйнь наһанайнь хани нүхэр, хайрата бэри, ажалаар хүн зониие хангалгын талаар Хорнин аймагай түбэй директор
Елизавета Цыренжаповна БАДМАЖАПОВАГАЙ
сагһаа урид наһа барахан ушараар редакцийн хүдэлмэрилэгшэд Н. А. Хазуевта, М. Д. Дашинимаевада «Буряад үнэн» газетын коллектив гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

Зуһаландаа газарай эдеэ үргүүлагшадта

«РЕПКЭ» ҺОНГИНЫН ХАРУУҺАН ТУХАЙ

Манай республикын харьяата газарай шэмэрүүн уларилда «Репкэ» һонгино тариһанай һүүлээр хоёрдохи жэлдээл ургаса үгэдэг. Харин түрүүшын жэлдэ жэжэхэн һонгино гарадаг. Ерэхэ жэлдэ томо толгойтой һонгино ургахынь тула 3—4 сантиметр диаметртэй һонгинонуудые шэлэжэ абаад таридаг.

Энэ һонгино элһэтэй гү, али элһэн боро газар хоёрой холимол хүрьһэндэ дуратай юм. Нэгэл газарта хэдэн жэл соо һонгино һуулгаха хэрэггүй. Үрда тээнь капуста, помидор, үгэрсэ, хартаабха ургуулһан газарта һонгино тарихада таатай.

Май һарын түрүүшын хахадта һуулгаһан үрэһэнүүд долоон хоногой үнгэрхэдэ бултайдаг. 1—2 набшаһанай бии болоходо, түрүүшын нэмэлтэ тэжээл оруулдагби. 2—3 неделнин һүүлээр удаадахи үтэгжүүлгэ хэгдэдэг юм.

Түрүүшын үтэгжүүлгэдэ нимэ зүйлнүүд ородог: 10 литр уһан соо 5 грамм аммиагай селитрэ, 10 грамм суперфосфат, 3 грамм калиин дабһа холидогби. Харин хоёрдохиёо нэмэлтэ тэжээл бэлдэхэдээ, дээрэ дурдагдаһан зүйл бүхэнэй хэм хэмжээс хоёр дахин ехээр абадагби.

Үтэгжүүлхэһээ урид хурьһэез уһалха шухала. Һая бултайжа эхилээд байха үедэнь оло дахин уһалхада һайн. Харин һонгинын толгойн томо болохо тума үсөөнөөр уһалдагби. Толгойнь хүсэд томо болоһоной һүүлээр уһалуурияа, үтэгжүүлгээ болюулдаг хүм.

Август һарын 2-дохи гү, али 3-дахи арбан хоногой туршада «репкэ» һонгиноёо ходоро һугалан абаад, далан дээрээ тараажа хатаадагби. Һүниндөо даарахагүйнь тула дээрэһээнь хушаха хэрэгтэй.

Жэжэхэн, түрүүшын жэлэй һонгинонуудые байра соо гү, али теплицэ соо хатаабал дээрэ. Һайса хатахынь тула хирэ-хирэ болоод лэ худжажа байха хэрэгтэй. Эшыень 1,5—2 сантиметр утые үлөөгөөд, хайшаядагби. Хүсэд эдеэшээгүй, үжэнгиртэй толгойнуудтайень хаяхат.

Һонгиныи хоолой һариихан аад лэ, хуурай боложо хүсэд хатахадаа, гадар 1 даб-хар хальһаниинь һаршаганадаг юм. Нигэжэ һайса хатаһан һонгиныи толгойнуудые 18—25 градус дулаанда хадагалхада таатай.

Ургажа байха үедоо һонгиныи алиаһаһаа, мүн сагаан шүүдэрһээ хохидожо болохо. Энэ алиаһые үргоохын тула далангуудтахи һонгиныи зуруудай хоорондуур шэнэ хибэдэһэ үбэнүүлхэдэ һайн. Али гэбэл, далангуудай хажууда креолинтай амһарта табидагби. 10 литр уһанда 2 томо халбага креолин худжажа холёод, һонгиныи зуруудуудай хоорондуурхи хурьные уһалхат. Тиихэдээ һонгиныи набша, эшэ дээрэ дуһаажа болохогүй. Энээниһээ гадна аляаһан кальциин карбидай үнэрһөө айдаг. Һонгиныи зуруудуудай хоорондуур карбидай монсогорнуудые табихада болохо.

Хэрбээ һонгинодо аляаһан үндэгэлжэ, үтэ хорхойнуудынь үдэжэ үрдеэ һаань, 100—200 грамм карбид хүнэг соо хэгэд, дээрэһээнь аргаахан уһа эюулэхэт. Карбидай бусалжа дүүрэһэнэй һүүлээр уһаяа 10 литртэ хүргөөд, энэ холимол уһаараа һонгинотой далангуудаа уһалхат.

Шниг нойто ехэтэй зун һонгино сагаан шүүдэрэй үбшэндэ дайрагдаад, набша намаань сагаан гурил шэнги зүйлөөр хушагдадаг юм. Иимэ ушарай тохёолдоходо, 10 литр уһан соо 60—70 грамм кальцинированнэ содо хайлуулжа уһалхат. Али гэбэл, 15 хуби уһан соо 1 хуби үхэрэй шабааһа эдьхэжэ уһалхада аша туһатай байдаг.

Л. МУНГАЛОВА,
Улаан-Удэ хотын саад ургуулагшадай бүлгэмэй агроном.

ЭЛДЭБ ҺОНИН

ТЭНДЭ, ДОРО ЮУН БИИБ?

Полосуудые шэнжэлэлгын Японой национальна институдай эрдэмтэд Антарктида ошожо, 2 километр хүрэтэр гүнзэгыдэ малтаад үзэхэ гэжэ шидэбэ. 1995 оной хабар энэ ажал эхилхэ юм. Тиигэжэ һүүлэй хэдэн мянган жэл соо сагай уларилда боложо байһан хубилалтануудые шудалха арга боломжо олдохо гээд тэдэнэр тоолоно.

3000 метр хүрэтэр гүнзэгы мүльһөөр хушаатай газарта энэ туршалга хэгдэхэ юм. Нигэжэ 2 километр гүнзэгыһөө абтаһан саһан 2000 мянган жэлэй саана ороһон байжа болохо гэжэ эрдэмтэд багсаамжална. Тиигэжэ вулкануудай тэнэрэлгын үлэгдэлнүүд, эртэ урдын үни хосорһон амитадай араг яһанууд, ургамалнуудай тооһон, үрэһэн, модоной дабирхай болоод бусад һонин юумэн олдожо магад гээд Токиодо ажалладаг эрдэмтэд тоолоно.

ХАЙШАА ОРОШОО ГЭЭШЭБ?

Свазиленд далайн флодгүй болошобо. Ороной нислэл хото Мбабанеһээ мэдээсэгдэһэнэй ёһоор Африкын урда зүгтэ оршодог энэ бишыхан гүрэнэй ори ганса далайнь онгосо үгы болоо юм ха.

«Свазимар» гэжэ нэрэтэй энэ онгосомнай аяншалжа ябана ёһотой. Тус онгосо олохо даабари бүлэг мэргэжэлтэдтэ үгөөбди. Теэд олоогүй байна. Түрэл эрьедээ сохом бусаха аабза гээд найданабди»,—гэжэ энэ багахан гүрэнэй транспортын министр Эфраем Магагула парламентын урда мэдүүлбэ.

ЗУРГААН ЖЭЛ БОЛООД...

Японой хойто эрьенүүд шадар туристическэ онгосо дээрэһээ хаягдаһан бүтылхэ соохи бэшэг 6 жэл болоод, Малайска хахад аралай зүүн эрье шадарай Сибу арал багта олдобо. 7 мянган шахуу километр зам галаһан бэшэг соогоо Мельбурн хотодо ажаһуудаг Джон Матимер намда бэшыт гэжэ гуйгаад, нэгэ доллар мүнгэ хэлсэһэн байгаа.

Сибу арал дээрэхи курортын эзэдэй нэгэн 34-тэй Рассел Прайер Мельбурн руу бэшэг эльгээхэдээ, эндэ ерэжэ түлөөһэгүйгөөр амархадашни болохо гэжэ уриба. Австралиһаа харюу үшөө ерээгүй байна.

ОМОГОРХОНО

Хойто Солонгосой археологууд айхабтар ехэ амж